

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

JURK består av kvinnelige jus studenter.
JURK gir råd og veiledning til kvinner
over hele landet
JURK behandler alle typer juridiske problemer

ÅRSRAPPORT
1988

UTARBEIDET AV

CATHRINE ØFTEDAHL

HANNE SKVI

ALLE
RÅD ER GRATIS

INNHOLDSFORTEGNELSE

	<u>Side:</u>
I. PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER	1
Formål	2
Organisasjon	3
Tilholdssted	5
Hvorfor årsrapport?	8
Oversikt over medarbeidere i perioden	8
II. FINANSIERINGEN	9
1. Oslo kommune	9
2. Akershus fylkeskommune	9
3. Andre fylker	10
4. Justisdepartementet	10
5. Annen økonomisk støtte	10
Problemer med finansieringen	10
Årsregnskap 1988	12
III. ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI	13
IV. SAKSMATERIALE OG METODE	13
Mønsterark	15
V. ANTALL SAKER	16
VI. OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE	17
1. Bostedsfylke	17
2. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK?	18
3. Statsborgerskap	19
4. Alder	20
5. Barn	20
6. Sivilstand	21
7. Yrke og forsørgelseskilde	21
8. Hvorfor oppsøker kvinnen JURK fremfor andre?	22
9. Tidligere kontakt med rettshjelpere.....	23

	<u>Side:</u>
VII. PROBLEMOMRÅDENE	
1. Oversikt	24
2. Arverett	24
3. Børnerett	25
4. Boligrett	26
5. Erstatningsrett	27
6. Familierett	27
7. Innvandrerkvinnens rettsstilling	28
8. Internasjonal privatrett	29
9. Rettshjelpsrett	30
10. Skifterett	30
11. Sosial- og trygderett	32
12. Strafferett	32
Registrerings skjema for mishandlingssaker	34
Statistikk på bakgrunn av mishandlingsskjema	35
13. Ugift samliv	36
	41
VIII. PRINSIPIELT ARBEID	
Generelt	42
Rettsorienteringsgruppen	42
Bredtveitgruppen	43
Innvandrerkvinnegruppen	44
Prinsipiell gruppe	46
Volds - og mishandlingsgruppen	50
PR-gruppen	52
Radiogruppen	54
Nøkkelregistergruppen	55
Økonomigruppen	56
	57
IX. AD HOC-GRUPPER	
Bevisstgjøringsmøter	59
Fellesseminaret i 1988	59
Studietur-gruppen	60
Nordisk Forum 1988	61
	64

	<u>Side:</u>
X. ANNEN VIRKSOMHET	56
Fellesaksjonen mot porno & prostitusjon.....	66
Besøk/presentasjon av JURK.....	66
Likestillingsutvalget på fakultetet.....	67
Kvinnejuridisk Forum	67
Jusshjelp '89	68
XI. VEDLEGG	68
To næringsuttalelser	
Uttalelse til Forbrukerombudet	
Støtteerklæring til Kvinnefronten	
Brev til kvinnelige Stortingsrepresentanter	
"Forslag til momenter i en samlivsavtale"	

I PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

I 1974 ble Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) startet etter initiativ fra kvinnelige jurister og jusstudenter som arbeidet i Kvinnesaksgruppa ved Det juridiske fakultet. Gjennom sitt arbeid mente de å se en utbredt mangel på rettskunnskap blant kvinner. Et annet problem var at kvinner som hadde tilegnet seg juridiske kunnskaper hadde vanskeligheter med å bruke dette i sin egen situasjon. Det skulle mye til før kvinnene tok kontakt med rettshjelpsapparatet. Gjennom arbeidet med JURKs saker, har dette inntrykket vist seg å være riktig.

Lovverket er i dag formelt kjønnsnøytralt. Ved praktiseringen viser det seg imidlertid at kvinner ofte kommer dårligere ut av konfliktsituasjoner enn menn. Dette kan blant annet skyldes at kvinner fremdeles i perioder av livet lever et liv forskjellig fra menn. Dermed vil formelt kjønnsnøytrale lovregler ikke føre til reell likebehandling. I tillegg sitter menn gjennomgående inne med mer rettskunnskap enn kvinner. Erfaring viser at kvinner også har vanskeligere for å orientere seg i, og benytte seg av, det tradisjonelle rettshjelpsapparatet.

JURK drives med dispensasjon fra advokatmonopolet, gitt av Justisdepartementet med hjemmel i lov om inkasso-, auksjons- og rettshjelpsvirksomhet § 6.

Rådgivningen er gratis for alle som oppsøker oss. Med de stadig strammere rammene for fri rettshjelp er dette spesielt viktig. Rettshjelpen gis utelukkende til kvinner, og det stilles ingen øvrige vilkår. Dette medfører at JURK oppsøkes av kvinner fra alle sosiale lag, men felles for de fleste er at de har lite egne midler. De rådsøkende uttrykker selv at de foretrekker kvinnelige saksbehandlere, fordi de føler at de oppnår bedre forståelse for sin situasjon hos kvinnelige rettshjelpere enn

hos mannlige. Likestillingsloven gir oss hjemmel til slik drift, jfr. lovens § 3, 3. ledd om likestillingsfremmende tiltak.

JURK finansieres hovedsaklig gjennom bevilgninger fra staten ved Justisdepartementet, Oslo kommune og Akershus fylkeskommune. (Se nærmere om dette under FINANSIERING.)

FORMÅL

JURKs hovedformål er å bekjempe kvinneundertrykking, og bedre kvinners rettsstilling. I arbeidet for å oppnå dette ønsker vi som juridiske studenter å benytte vår kjennskap til lov- og regelverket, til å yte råd og veiledning til kvinner.

Med grunnlag i formålet og JURKs utspring fra Kvinnesaksgruppa, oppfatter vi JURK som en del av kvinnebevegelsen. Derfor har vi en fast representant i Kvinnehusets høyeste organ, Husmøtet, og vi samarbeider med andre kvinneorganisasjoner. Dessuten leide vi kontorer i Kvinnehusets lokaler i Rådhusgata 2 to ganger i uken inntil lokalene ble fraflyttet ved inngangen til 1989.

JURKs virksomhet er delt:

- 1) Vi yter konkret rettshjelp til kvinner i rettslige konfliktsituasjoner. Det vil si at vi prøver å ivareta den radsøkendes interesser ut fra gjeldende rett.
- 2) Vi arbeider prinsipielt med det vi erfarer gjennom den konkrete rettshjelpen. Det prinsipielle arbeidet drives ut fra et kvinnepolitisk synspunkt. Det vil si at vi gjennom dette arbeidet ønsker å vurdere kvinners rettslige stilling etter gjeldende rett å komme med forslag til forbedringer der vi mener det er påkrevet, f.eks. ved å avgi høringsuttalelser til lovforslag.

Gjennom dette arbeidet prøver vi å avdekke kvinners spesielle

rettshjelpsbehov. Dette rettshjelpsbehovet skyldes i utgangspunktet den generelle kvinneundertykkningen, og kan også ha sitt grunnlag i kvinners biologi, som f.eks. i fødselsretten og derav sosial- og trygderetten. Det har vist seg at det tradisjonelle rettshjelpsapparatet har liten forståelse for kvinners spesielle rettshjelpsbehov. JURK kan her ha en viktig funksjon.

En viktig del av JURKs arbeid er forebyggende rettshjelp. Vi prøver så langt vi har ressurser og muligheter å informere kvinner før problemene oppstår. Dette gjøres blant annet ved at JURK gir rettsorientering til forskjellige foreninger og organisasjoner. Dessuten har vi publisert forskjellige nefter om spesielle emner, boka "Kjenn din rett", leserinnlegg o.s.v.

ORGANISASJON

FELLESMØTET

JURK arbeider, som de fleste andre organisasjoner innenfor kvinnebevegelsen, etter prinsippet om flat struktur. Det vil kort sagt si at alle medarbeiderne har de samme rettigheter og plikter, og full medbestemmelsesrett.

JURKs høyeste organ er Fellesmøtet. Dette avholdes hver fjortende dag, og alle saker av viktighet for organisasjonen tas opp her. Alle medarbeiderne plikter å møte. Etter to ugyldige fravær, vil vedkommende medarbeider bli ekskludert.

ARBEIDSUTVALGET

For mindre viktige saker som oppstår mellom hvert fellesmøte, og saker som trenger rask avgjørelse, har vi et arbeidsutvalg som møtes hver uke. Dette er også et koordinerings- og arbeidsfordelingsmøte. Arbeidsutvalget består av en saksbehandler fra hver saksbehandlergruppe. Saksbehandlerne i gruppen møter hver sin gang. De to daglige lederne er faste medlemmer av arbeidsutvalget.

SAKSBEHANDLERGRUPPENE

Saksbehandlingen skjer i grupper som består av fem til seks personer. I 1988 hadde vi fire grupper. Her diskuteres sakene som kommer inn, og svar til kvinnene eller eventuell annen assistanse må godkjennes. Gruppen blir dermed kollektivt ansvarlig for den enkelte sak, men det er alltid en saksbehandler som er hovedansvarlig overfor den rådsøkende. Vi benytter oss av faglig ekspertise på Universitetet, i departementene og andre steder. Den kollektive arbeidsformen er valgt både ut fra et rettssikkerhetssynspunkt, og et ønske om å arbeide slik. Vi innser de begrensninger som ligger i at vi stort sett er studenter, men mener dette kompenseres gjennom en slik arbeidsform.

Vi mottar sakene via brev, telefoner og ved at kvinnene oppsøker oss personlig. Fram til januar 1989 kunne rådsøkende få personlig kontakt med oss ved å komme til Kvinnehuset i våre kontortider der. Den personlige kontakten er verdifull da det er lettere for oss å få alle de opplysningene vi trenger til saksbehandlingen. Dessuten er det viktig for saksbehandleren å oppleve den nærhet til problemene som følger av den direkte kontakten. Dessverre var det bare kvinner i Oslo-området som kunne benytte seg av tilbudet på Kvinnehuset. Vi ønsker å nå så langt utover landet som mulig, og vi håper derfor at våre PR-fremstøt kan bidra til at flere kvinner skriver til oss. Vi håper dessuten at boken "Kjenn din rett" og de forskjellige hefter vi har utarbeidet, kan bidra til å avhjelpe noe av det rettshjelpsbehovet kvinner har.

TVERRGRUPPENE

I tillegg til saksbehandlergruppene har vi "tverrgrupper". Navnet kommer av at de personmessig er sammensatt på tvers av saksbehandlergruppene. Disse gruppene står for det prinsipielle arbeidet.

DAGLIGE LEDERE

Hvert semester velger Fellesmøtet en daglig leder som blir ansatt for et år om gangen, slik at det hele tiden er to dag-

lige ledere som jobber sammen. Disse tar seg av den daglige driften av organisasjonen og er økonomisk ansvarlig utad. De har også en rent administrativ funksjon, men de har ingen bestemmelsesmyndighet overfor de øvrige ansatte. Videre er begge medarbeidere i Økonomigruppen (se under PRINSIPIELT ARBEID). De daglige lederne må ha arbeidet et semester som saksbehandler i JURK for å kunne velges, og de fortsetter å delta på saksbehandlermøter. Samlet arbeidsperiode for disse er derfor tre semestre eller mer.

TILHOLDSSTED

JURK har kontorer i Universitetets lokaler i Tullinsgate 4C. Her har vi telefonvakt hver dag fra klokken 9-15 på telefonnummer 02-112500, linje 427/428. Kontorene er dessverre uegnet til å motta rådsøkende i siden vi er 22 medarbeidere som skal dele to små kontorer. Trangboddheten fører til at vi ikke kan jobbe så effektivt og konsentrert som vi skulle ønske. Tid går bort i å vente på ledig arbeidspult, telefon eller skrivemaskin.

Vi hadde fram til årsskiftet 1988-89 også kontorer på Kvinnehuset i Rådhusgata 2 i Oslo. Her mottok vi rådsøkende kvinner to dager hver uke.

Årsaken til at vi flyttet ut av Kvinnehuset, var at Oslo kommune høsten 1987 overdro Rådhusgata 2 til Olav Thon Eiendommer. I avtalen mellom Oslo kommune og Olav Thon Eiendommer het det at Kvinnehuset skulle sikres rimelige leievilkår i en fem års-periode - det vil si fram til 1993. Husleien til Oslo kommune var på symbolske kr. 100,- pr. år siden 1975. Etter at Olav Thon Eiendommer overtok, økte husleien til kr. 300.000,- pr. år. Dette skal være relativt rimelig leie i det aktuelle strøket, men det er en sum Kvinnehuset ikke har økonomiske midler til å dekke.

I 1988 arbeidet brukerne av Kvinnehuset, deriblant JURK, aktivt for å skaffe midler til å dekke husleia, alternativt skaffe nye

lokaler til Kvinnehuset.

Iførste omgang ba vi Oslo kommune bevilge kr. 300.000,- pr. år til husleie fram til 1993. Dette syntes å være et rimelig krav tatt i betraktning at Kvinnehuset overhodet ikke ble gitt noen frist til å finne alternative lokaler før avtalen mellom Oslo kommune og Olav Thon Eiendommer ble undertegnet. Økonomisk ville det ikke være noen dårlig løsning for kommunen: Man uttalte der at Kvinnehuset i realiteten er blitt støttet med kr. 500.000,- pr. år fordi vi bare har betalt en symbolsk husleie. Med andre ord ville kommunen ha kommet rimeligere ut av det enn de tidligere har gjort selv om de hadde bevilget kr. 300.400,- pr. år til Kvinnehuset. Imidlertid sto kommunen fast på at den bare ville dekke Kvinnehusets leieutgifter med inntil kr. 100.000,- pr. år.

Kvinnehuset ble forøvrig tilbudt kommunale lokaler som nytt tilholdssted. Disse viste seg imidlertid å være uakseptable da det kom fram at de aktuelle lokalene var planlagt solgt eller revet i løpet av 1989.

Staten ved Forbruker- og administrasjonsdepartementet ble også kontaktet i arbeidet med å skaffe penger til husleie i Rådhusgata 2 eller erstatningslokaler. Men FAD så det heller ikke som sin oppgave å støtte Kvinnehuset slik at brukergruppene kunne fortsette driften i akseptable lokaler.

Vi møtte liten forståelse blant politikere og byråkrater for at kontinuitet og tilgjengelighet er viktig for å opprettholde Kvinnehusets funksjoner. For JURK får det stor betydning at vi ikke lenger har et lokale hvor vi kan møte vår klienter. Slik situasjonen er pr. januar 1989, har vi bare en postadresse og et telefonnummer hvor vi kan motta henvendelser fra rådsøkende kvinner. Det er klart en ulempe både for de rådsøkende og saksbehandlerne at vi ikke har et allment kjent og lett tilgjengelig sted hvor vi kan møtes ansikt til ansikt.

Vi arbeider imidlertid fortsatt med å skaffe nye lokaler til Kvinnehuset. Håpet er at politikerne etterhvert vil forstå

hvilken betydning et slikt samlingssted har hatt og fortsatt har for kvinners politiske og kulturelle utvikling, og at de vil tilby oss lokaler som kan romme alle Kvinnehusets nåværende og framtidige aktiviteter, deriblant et kontor hvor JURK kan ta imot de omlag 1000 kvinnene som søker råd hos oss hvert år.

Kroner til Kvinnehuset

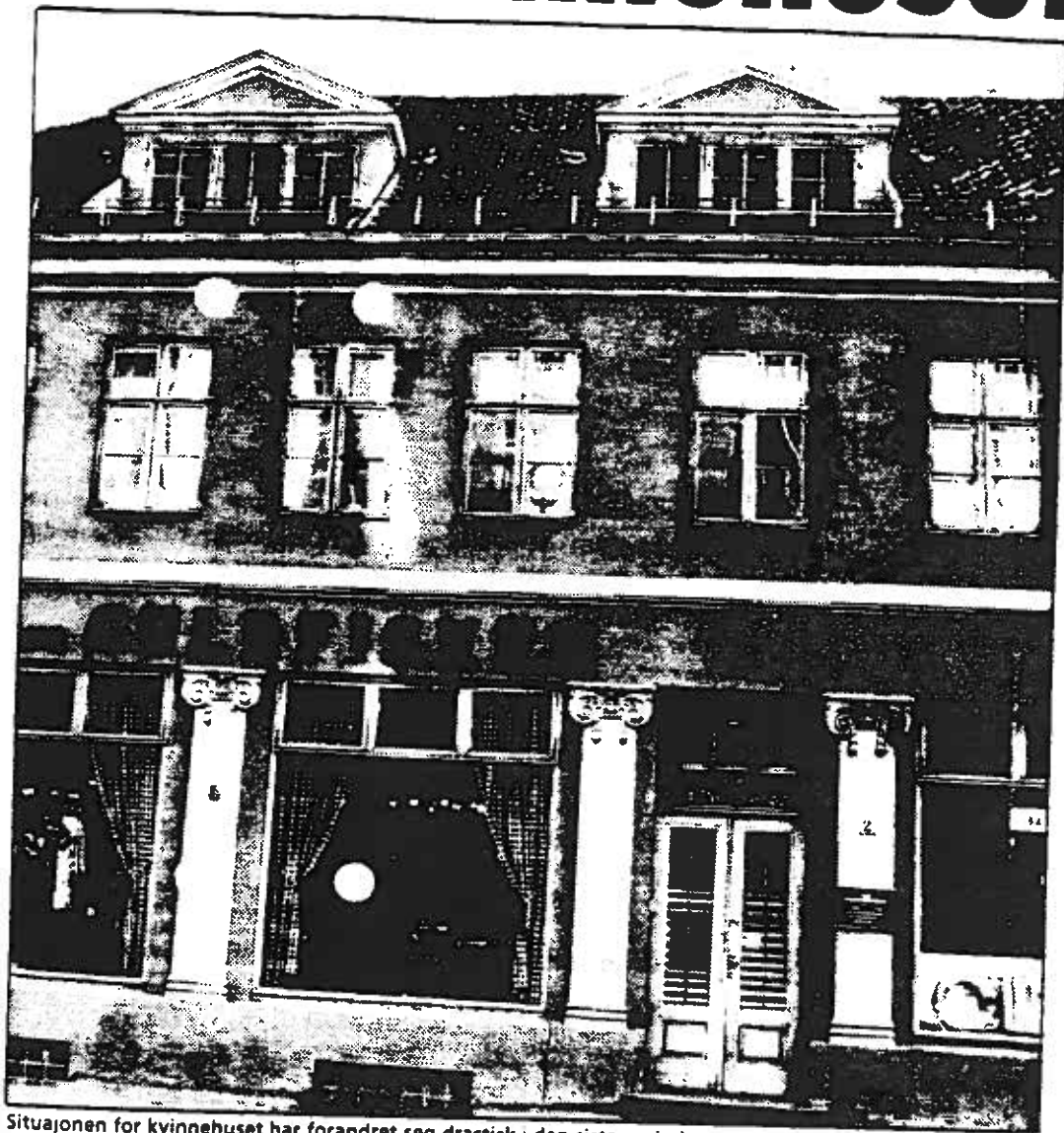
I Kvinneåret 1975 fikk organiserte og uorganiserte kvinner i Oslo avtale med Oslo kommune om å disponere deler av eiendommen Rådhusgata 2 til kvinnehus. Dette var ett av de første – og det eneste nåværende – kvinnehus i Norge. Kommunen fastsatte en symbolsk leie på kr 100 pr år. Driftsutgiftene har brukerne selv dekket.

Huset har i alle disse årene fungert som det viktigste samlingsstedet for kvinnegrupper i Oslo. I tillegg til tradisjonelle kvinneorganisasjoner har en rekke andre organisasjoner eller grupper med kortere eller lengre levetid sin faste tilknytning til Kvinnehuset. Faste brukere med landsomfattende virksomhet er Juridisk Rådgivning for Kvinner, Kvinner i Mannsykker, Krisesenterbevegelsen og Norsk Kvinnesaksforening.

Ved årsskiftet 1987/1988 solgte (makeskiftet) kommunen eiendommen til Olav Thon. I kontrakten mellom Oslo kommune og Olav Thon heter det at Kvinnehuset skal sikres rimelige leievilkår i en fem-års periode. For Kvinnehuset har det imidlertid skjedd en drastisk endring i de økonomiske betingelser. Olav Thon krever en leie på 300 000 kroner på årsbasis. Selv om dette er halvparten av vanlig markedsleie (ifølge Thon), er det en umulighet for brukerne av Kvinnehuset å betale en slik sum. Kvinnehuset har derfor tatt saken opp med Oslo kommune, og vi har fått bekreftet av direktør Erik Kruse Jensen at byrådet vil bevilge 100 000 kroner i årlig støtte til opprettholdelse av Kvinnehuset.

Vi vil derfor be Staten og Akershus fylkeskommune om å bevilge 100 000 kroner hver årlig slik at husleien blir dekket.

Vi viser til vårt naboland Sverige som har sitt kvinnehus. Husleie og driftsutgifter for disse blir

Situasjonen for kvinnehuset har forandret seg drastisk i den siste perioden

dekket av de respektive kommuner og fylker.

Videre vet vi at Norge gjennom Direktoratet for utviklingshjelp finansierer kvinnehus i andre land som for eksempel Peru og

Bolivia. Det må undersøkes at Kvinnehuset har en svært viktig funksjon som bindeledd mellom norske kvinner og kvinner i andre land.

Det er uakseptabelt at det på

nasjonalt og fylkeskommunalt plan ikke tas ansvar for å bevare Norges eneste kvinnehus

Aksjonsgruppa på Kvinnehuset
Janne Korgstad og Hanne Skui

HVORFOR ÅRSRAPPORT?

Årsrapporten gir en konsentrert oversikt over JURKs virksomhet i 1988.

Rapporten fungerer delvis som en kortfattet orientering til nye saksbehandlere i JURK, men distribueres også til andre. På denne måten blir årsrapporten brukt i vårt PR-arbeid for å gjøre JURKs rettshjelpstilbud bedre kjent.

I tillegg ønsker de bevilgende myndigheter å få fremlagt JURKs årsrapport for å vurdere tiltakets verdi og utvikling i forbindelse med behandlingen av bevilgningssøknadene våre. Årsrapporten fungerer også som et oppslagsverk for interesserte som vil se tendenser i f.eks. forespørslenes art og mengde.

OVERSIKT OVER MEDARBEIDERE I PERIODEN

Synnøve Alme (vår88)
 Elen Arnesen (høst88)
 Annette Barlinn (vår/høst88)
 Ann Bergbakken (høst88)
 Monica Bredesen (vår/høst88)
 Kristin Bomo (vår88)
 Heidi Bøhler (vår88)
 Anne Folkestad (høst88)
 Beate Gangås (vår88)
 Kirsti Hansen (vår88)
 Arnhild Haugestad (høst88)
 Anne Kristine Jensen (vår88)
 Inger Margrethe Juvshol (vår/høst88)
 Cecilie Knutsen (høst88)
 Ragnhild Kverneland (vår88)
 Gry Nergård (vår88)
 Kirstin Nissen-Lie (vår/høst88)
 Anne Marit Mork (høst88)
 Kjersti Kalsnes Odden (høst)

Cathrine Oftedahl (vår/høst88)
 Ingvild Pedersen (vår88)
 Oda Reinfjord (vår/høst88)
 Gunvor Rian (høst88)
 Liv B. Simonsen (høst88)
 Tone Skoglund (vår/høst88)
 Kristin Solberg (vår88)
 Hanne Skui (vår/høst88)
 Hanne Marte Solum (høst88)
 Janne Blesvik Stiansen (høst88)
 Marianne Svennevig Hognestad (vår/høst88)
 Mette Syvertsen (vår/høst88)
 Christine Trones (høst88)
 Hege Westheim (vår88)
 Lisbeth Wolther (vår88)

II. FINANSIERINGEN

1. Oslo kommune

Fram til 1985 var Oslo kommune JURKs største finansieringskilde. JURK mottok for 1985 kr. 100.000,-, for 1986 kr. 120.000,-, mot kr. 300.000,- i 1984. I 1987 ble bevilgningen økt til kr. 205 000,-.

Disse midlene skal dekke største delen av utgiftene ved JURKs Kvinnehusprosjekt. Dette fordi det først og fremst er kvinner fra Oslo som nyter godt av dette tilbudet.

I 1988 økte bevilgningen ytterligere til 277.250,-. Beløpet er fremdeles for lite til å kunne opprettholde driften kontinuerlig hele året. I 1988 førte det til at vi måtte stenge driften i juli måned. Søknadsbeløpet var kr. 412.450,-.

2. Akershus fylkeskommune

For den delen av Kvinnehusprosjektet som går til rettshjelp for Akershus-kvinner, får vi bevilgninger fra Akershus fylkeskommune. For 1988 fikk vi kr. 127.200,-. Søknadsbeløpet var kr. 162 060,-.

3. Andre fylker

I 1988 bevilget Sør-Trøndelag kr. 5000,-, Nord Trøndelag kr. 3000,-, Møre og Romsdal kr. 5000,-, Vest Agder kr. 5000,- og Rogaland kr. 7000,-.

4. Justisdepartementet

Justisdepartementet bevilget i ordinære bevilgninger for 1988 kr. 682 460,-. Det ble i tillegg til dette gitt en ekstra-bevilgning på kr. 30 000,-.

Disse midlene er øremerket til saksbehandling, og skal i hovedsak dekke brevnenvendelser fra hele landet. Søknadsbeløpet var kr. 700.866,-.

5. Annen økonomisk støtte

Kulturstyret i Studentsamskipnaden i Oslo bevilget kr. 20.000,- til drift i 1988

Forbruker og Administrasjonsdepartementet bevilget kr. 10.000,- til JURKs prosjekt under Nordisk Forum 1988.

I tillegg stiller Universitet i Oslo gratis lokaler og telefon til vår disposisjon i Tullingsgt. 4c.

PROBLEMER MED FINANSIERINGEN

JURK har fra starten i 1974 hatt problemer med finansieringen av organisasjonen. Vi bruker unødige mye tid på å skaffe bevilgninger. Usikkerheten ved at vi hvert år ikke vet om vi får bevilgninger, eller hvor mye vi får, hemmer JURKs utvikling som organisasjon i stor grad. Det er som tidligere nevnt et klart mål for oss å nå fram til kvinner i alle deler av landet. Den usikre økonomiske situasjon fører imidlertid til at vi ikke kan drive den PR virksomheten vi ønsker for å oppnå dette, da vi ikke vet om vi har tilstrekkelig med midler til å behandle den økning i antallet saker vi vet utspill i media fører til.

Bevilgningene fra Justisdepartementet er desverre langt under det vi trenger for å være et reelt rettshjelpstilbud for kvinner bosatt utover landet.

I dag får vi penger fra staten over rammepost (kap.418, p.72).Bevilgninger fra denne posten skal JURK dele med Juss Buss, Jussformidlingen i Bergen og Juss Hjelpa i Nord-Norge.Midlene ble i 1988 fordelt etter en avtale som ble inngått av de fire rettshjelpsorganisasjonene i 1987. Midlene fra Justisdepartementet fordeles ut fra organisasjonenes antatte behov for å kunne drive ut i fra et minimumsnivå. Tiltakene forventer at disse beløpene holdes på et tilsvarende nivå i årene framover, og at det gis kompensasjon for prisstigningen. Uten en slik justering vil bevilgningene fort komme i utakt med den generelle økningen i våre utgifter. Bevilgningene vil da igjen bli utilstrekkelige til å sikre en stabil drift på et akseptabelt minimumsnivå. Tilleggsbevilgninger for 1988 gikk til Juss Hjelpa, som er i startfasen.For påfølgende år skal økningen i ordinær bevilgning utover prisstigningen, hovedsaklig gå til rettshjelpstiltaket i Nord-Norge.

Totalt

Drift

Utgift

Løn

Ans

Pa

Andre

Bak

Kon

Andr

Salg

Stat

Stat

Stat

ÅRSREGNSKAP - 1988

Driftsregnskap

Driftsinntekter

Departementene

Justisdepartementet, ordinær	682 460,00
ekstraordinær	30 000,00
Forbruker- og administrasjonsdepartementet ekstraordinær	10 000,00

Fylkeskommunene

Oslo	
Akershus	277 250,00
Rogaland	127 200,00
Møre og Romsdal	7 000,00
Sør-Trøndelag	5 000,00
Vest-Agder	5 000,00
Nord-Trøndelag	5 000,00
	3 000,00

Andre

Studentsamskipnaden i Oslo, Kulturstyret	20 000,00
--	-----------

Salg

Inntekter fra salg, særlig hefter	36 756,68
Inntekter fra salg av porto/kopi	514,20
Renteinntekter (Bergen Bank og Postgirokonto)	1 176,88

Totale inntekter

1 210 357,76

Driftskostnader

Lønnsutgifter

Lønn	817 941,25
Arbeidsgiveravgift	138 575,98
Feriepenger	64 974,08

Andre utgifter

Bøker	2 968,50
Kontorrekvisita	31 019,56
Andre utgifter	76 434,90

Totale utgifter

1 131 914,27*

* Driftsutgiftene for 1988 er reelt større enn årsregnskapet viser. Arbeidsgiveravgift for november og desember samt lønn for desember 1988 ble delvis belastet 1989 budsjettet.

III. ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI

JURKs årsrapport har først og fremst stor verdi for JURKs medarbeidere. Ved hjelp av den analysen årsrapporten gir av de rådsøkendes rettslige problemer, kan vi finne frem til de rettsområder vi må skolere oss i for å bli bedre rådgivere.

Videre er årsrapporten nyttig når vi driver med prinsipielt arbeid. I dette arbeidet bruker vi de erfaringer vi har fått gjennom saksbehandlingen til å påvise samfunnsmessige og rettspolitiske skjeveheter. Siden opplysningene vi trenger er systematisert i årsrapporten, kan den være til stor hjelp.

I JURK praktiserer vi, som tidligere nevnt, "flat struktur". Dette innebærer at det er svært viktig at alle medarbeiderne har oversikt over hele virksomheten, ikke bare sitt eget arbeidsfelt. Årsrapporten vil kunne hjelpe medarbeiderne til å få en slik oversikt.

Årsrapporten har et forskningsmessig preg, da den inneholder en samlet oversikt over saksmaterialet for et år. Den kan derfor brukes av enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige organer og andre som arbeider med det pågjeldende området.

De bevilgende myndigheter ønsker også å få fremlagt JURKs årsrapport for å vurdere tiltakets verdi og fremdrift ved avgjørelse av om de skal gi oss økonomisk støtte.

Årsrapporten distribueres forøvrig til andre interesserte. En kan da henvende seg til JURK, postboks 6898, St. Olavs plass, 0130 Oslo 1, eller telefon 02-112500, linje 427/428.

IV. SAKSMATERIALE OG METODE

Det saksmateriale som ligger til grunn for denne rapporten er personlige henvendelser på Kvinnehuset i Oslo, henvendelser pr

brev og over telefon fra kvinner bosatt over hele landet. Vi har ikke regnet med mer generelle henvendelser fra f.eks. skoleelever, kvinnegrupper, og andre organisasjoner som ønsker opplysninger om kvinners rettslige stilling.

For hver sak blir det fylt ut et mønsterark. Mønsterarket gir opplysninger om den rådsøkende og om kvinnens juridiske problem. Det er disse mønsterarkene som ligger til grunn for statistikkene.

Mønsterarkene er stort sett mer utfyllende for de sakene vi mottar på Kinnehuset og over telefon, enn for brevsakene. Ved personlige henvendelser kan vi spørre kvinnen om spørsmål som ikke angår saken hennes direkte. Vi informerer kvinnen om at mønsterarket er anonymt, og tar hensyn til ønsker om ikke å gi opplysninger. Det er imidlertid svært sjelden at kvinnen ikke ønsker å svare på spørsmålene. Når det gjelder brevsakene, bruker vi bare de opplysningene kvinnen selv gir oss i brevet. Oftest får vi bare ett brev fra kvinnen, og sender ett tilbake. Vi spør bare etter ytterligere opplysninger dersom det er nødvendig for vår behandling av saken, fordi det kan være vanskelig å forklare kvinnen på en informativ måte hvorfor vi ønsker å innhente disse opplysningene. Derfor er andelen av "ikke oppgitt" forholdsvis høy i tabellene. Ufullstendige opplysninger kan dessuten gi et misvisende bilde av sakene.

I en del saker viser det seg at saken inneholder flere retts-spørsmål enn det som kommer frem av mønsterark og sakspapirer. Grunnen til dette er at saksbehandleren ofte bare noterer hovedproblemet på mønsterarket. Vi vet av den grunn at tallene i tabellen for problemområder er lavere enn sakene skulle tilsi.

MØNSTERARK.

1. Journalnummer _____
2. Saksbehandlernr. _____
3. Bosted fylke evnt. utland _____
4. Alder _____
5. Antall barn _____
6. Sivil status: ugift, sambo, gift
sep., skilt, enke.
7. Yrke _____
8. Hel/deltidsarbeid _____
9. Forsørgersystem (evnt kombinasjoner)
- a) egen inntekt _____
- b) fra mannen _____
- c) offentlig _____
- d) studielån _____
- e) andre (spesifiser) _____
10. Hvordan fikk kvinnen vite om JURK ?
- a) bekjent _____
- b) massemedia _____
- c) offentlig kontor _____
- d) kvinnebevegelsen _____
- e) krisesenter _____
- f) plakater/løpesedler _____
- g) andre (spesifiser) _____
11. Statsborgerskap
- a) kvinnen _____
- b) mannen _____
- c) barna _____
12. Har kvinnen vært i kontakt med andre rettshjelpere i forbindelse med denne saken ? _____
13. Hvorfor valgte kvinnen JURK framfor det tradisjonelle rettsapparatet ? _____
14. Har JURK henvist til advokat ? _____
15. Er mishandlingsskjema utfyllt i denne saken ? _____
16. Tidligere henvendt seg til JURK? _____
17. RAPPORT OM SAKSFORHOLD OG SAKSBEHANDLING :
- Problemområder:
1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

V. ANTALL SAKER

Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
antall	%	antall	%	antall	%
771	63	442	37	1213	100

Saksantallet er høyere i 1988 enn det var i 1987. Dette skyldes at økonomien tillot å holde åpent i juni og august med åtte medarbeidere fordelt på en måned hver, 35 timer i uken.

Antall saker tilsvarener antall kvinner som fikk sin sak behandlet av oss i 1987. Dersom kvinnen henvender seg til oss angående samme sak flere ganger i løpet av året, noe som ofte skjer, registreres dette bare som en sak. Hvis den nye henvendelsen gjelder et helt annet problem, blir den registrert som ny sak.

Dersom kvinnen ved første henvendelse har flere juridiske problem som hører inn under ulike rettsområder, registreres dette som en sak innenfor flere rettsområder.

De kvinnene som oppsøker oss personlig har stort sett samme type problemer som dem vi får skriftlige henvendelser fra, og det samme gjelder de kvinnene som ringer til oss. Mange kvinner synes det er vanskelig å skrive om problemet sitt, og har også problemer med å oppsøke oss på Kvinnehuset. Store geografiske avstander, og problemer med å forlate hjemmet på grunn av barn, kan også skape vanskeligheter.

Det

er

er d-

med

i 1987

de 11

1988

1989

IV. OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE

1. Bostedsfylke

	Antall	Prosent
Oslo	629	51,8
Akershus	229	18,8
Østfold	21	1,7
Vestfold	27	2,7
Hedmark	21	1,7
Oppland	12	0,9
Buskerud	33	2,7
Telemark	17	1,4
Aust Agder	10	0,8
Vest Agder	8	0,6
Rogaland	26	2,5
Hordaland	13	1,0
Sogn og Fjordane	9	0,7
Møre og Romsdal	20	1,6
Sør Trøndelag	22	1,8
Nord Trøndelag	14	1,1
Nordland	17	1,4
Troms	19	1,5
Finnmark	8	0,6
Utlandet	17	1,4
Ikke oppgitt	41	3,3
Totalt	1213	100,0

Det fremgår av tabellen at JURK behandler saker for kvinner som er bosatt over hele landet. Siden kontoret vårt ligger i Oslo, er det imidlertid naturlig at det er kvinner fra Oslo og Akershus som benytter oss flittigst, da de fleste synes det er best å møte oss personlig på Kvinnehuset. Dette er forståelig, siden de fleste sakene vi behandler er sterkt "følelsesladede" (f.eks. separasjon, skilsmisse, barnefordeling, mishandling, incest).

Vi vet, som tidligere nevnt, at antallet henvendelser fra andre deler av landet øker betraktelig når vi driver aktiv PR for organisasjonen. På grunn av anstrengt økonomi, er vi imidlertid redd for å markedsføre oss for mye. Vi har ikke kapasitet til nevneverdig økning i saksbehandlingen slik situasjonen har vært til nå.

2. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK

	Antall	Prosent
Via en bekjent	368	30,3
Gjennom massemedia	76	6,3
På et offentlig kontor	144	11,9
Via et krisesenter	96	7,9
Løpeseddel/plakat	39	3,2
Gjennom kvinnebevegelsen	15	1,2
Andre	188	15,5
Ikke oppgitt/husker ikke	287	23,7
Totalt	1213	100,0

Omtrent 12% av våre rådsøkende blir gjort oppmerksomme på JURK på et offentlig kontor. Det dreier seg først og fremst om sosial- og trygdekontor, men også om fylkesmannskontor, politi- og lensmannskontor o.s.v. I løpet av 1988 har vi sendt ut informasjon om JURKs hefter til alle landets sosialkontorer. Vi regner derfor med at et økende antall av våre rådsøkende vil bli henvist til oss fra offentlige kontorer. Vi har også merket oss at det i flere tilfeller er kvinnens bank som har henvist henne til oss.

Noen av våre rådsøkende får også vite om oss gjennom plakater og brosjyrer. Disse prøver medarbeiderne i JURK å spre så godt som mulig, blant annet ved å ta materiell med seg til hjemstedet i ferier o.l.

Mange saker blir formidlet til oss via forskjellige krisesentra og krisetelefoner. Vi har et godt samarbeid med Krisesenteret i Oslo. Volds- og mishandlingsgruppen og Innvandrerkvinnegruppen

er der og holder foredrag en gang i måneden, og tar etterpå i mot saker fra beboerne. (Se mer om dette under PRINSIPIELLE GRUPPER: Volds- og mishandlingsgruppen og Innvandrerkvinne-gruppen).

Det var imidlertid mange av våre rådsøkende som ikke oppga hvor de hadde fått vite om oss, eller ikke husket det. Dette var tilfellet i hele 284 av sakene. Denne andelen var klart størst når det gjaldt brevsakene, der vi ikke får stilt kvinnene spørsmålene på mønsterarket.

3. Statsborgerskap

Kvinnens statsborgerskap.

	Antall	Prosent
Norsk	959	79,0
Europeisk (for øvrig)	53	4,4
Afrikansk	2	0,2
Asiatisk	19	1,6
Amerikansk	13	1,0
Ikke oppgitt	167	13,8
Totalt	1213	100,0

Det viser seg at innvandrerkvinner i større grad enn andre rådsøkende er avhengig av å forklare seg muntlig (eventuelt ha med tolk), fordi de ofte har problemer med språket. For dem var det å møte JURK på Kvinnehuset ofte eneste mulighet til å få kontakt med oss. Kvinnehuset var derfor ikke bare et ekstratilbud til Oslo-kvinnene, men ofte eneste reelle tilbudet vi hadde til innvandrerkvinnene.

1

Saker der mannen er utenlandsk statsborger.

Vanligvis spiller dette ingen rolle for saken. Vi regner derfor med at dette bare blir registrert der kvinnen finner grunn til å nevne det, fordi hun tror det kan være relevant i saken.

	Antall	Prosent
Norsk	584	73,5
Europeisk (for øvrig)	40	5,0
Afrikansk	16	2,0
Asiatisk	15	1,9
Amerikansk	11	1,3
Ikke oppgitt	129	16,3
Totalt	795	100,0

4. Alder

	Antall	Prosent
Under 20 år	5	0,4
Mellom 20 og 30 år	299	24,7
Mellom 31 og 40 år	293	24,2
Mellom 41 og 50 år	192	15,8
Over 50 år	103	8,5
Ikke oppgitt	321	26,4
Totalt	1213	100,0

Hovedtyngden aldersmessig ligger mellom 20 og 40. Denne gruppen utgjør 48,9%.

5. Barn

	Antall	Prosent
Ja	729	60,1
Nei	292	24,1
Ikke oppgitt	192	15,8
Totalt	1213	100,0

60,1% av våre radsøkende opplyser at de har ett eller flere barn. Det er derfor mange som kommer til oss med barnerettslige problemer, som vi vil komme tilbake til nedenfor. 15,8% av de radsøkende har ikke opplyst om de har barn eller ikke. Dette

gjelder i særlig grad brevsakene. Det vil ofte være lite naturlig for kvinnen å gi slike opplysninger i et brev, dersom saken ikke dreier seg om et barnerettslig spørsmål.

6. Sivilstand

	Antall	Prosent
Gift	329	27,1
Ugift	175	14,4
Sambo	179	14,8
Separert	169	13,9
Skilt	118	9,7
Enke	18	1,5
Ikke opplyst	225	18,6
Totalt	1213	100,0

Denne tabellen underbygger det vi kan se ut fra andre tabeller, nemlig at mange av sakene våre springer ut fra samlivsproblemer eller -brudd. Bare 14,4% av våre rådsøkende er ugifte. Tabellen viser også at JURK i svært mange saker kommer inn som en rådgivende instans før kvinnen tar noe rettslig skritt i retning av samlivsbrudd, eller separasjon/skilsmisse. I disse sakene fungerer JURK ofte som et bindeledd mellom kvinnen og det tradisjonelle rettsapparatet.

7. Yrke og forsørgelseskilde

	Antall	Prosent
Heltid utearbeidende	584	48,2
Deltid utearbeidende	178	14,8
Heltid hjemmearbeidende	31	2,4
Ikke opplyst	420	34,6
Totalt	1213	100,0

De fleste av våre rådsøkende er yrkesaktive, bare rundt 2,4% er hjemmearbeidende på heltid. De fleste kvinnene, ca halv-

parten, arbeider deltid ute og hjemme. Mange er derfor avhengige av forsørgeskilder i tillegg til egen inntekt. Slik inntekt kan være offentlige stønader, studielån eller mannens inntekt. Dette henger naturlig sammen med at typiske "kvinneyrker" oftest er svært dårlig betalt.

	Antall	Prosent
Omsorgs- og hjemmearbeid	118	9,7
Kontor/sentralbord	178	14,7
Helsevesenet	112	9,2
Servicenæring	81	6,7
Undervisning	96	7,9
Student	99	8,2
Selvstendig næringsdrivende	20	1,6
Trygdet	62	5,1
Arbeidsledig	10	0,9
Annet	149	12,3
Ikke opplyst	288	23,7
Totalt	1213	100,0

De aller fleste arbeider innenfor typiske kvinnesektorer i yrkeslivet. Som eksempel kan nevnes arbeid i helsevesenet, kontorarbeid, butikkarbeid og arbeid i undervisningssektoren. Ca. 8% av våre rådsøkende er studenter.

Til

Den yrkesmessige fordelingen har ikke forandret seg nevneverdig fra 1987 til 1988.

Kon

Kir

8. Hvorfor oppsøker kvinnen JURK fremfor andre?

De rådsøkende som har svart på dette spørsmålet oppgir ofte flere grunner. Vi har da bare det hun legger hovedvekten på. Vårt generelle inntrykk er at det i all hovedsak er grunner som at det er gratis, kvinnelige saksbehandlere, uformelt, at hun er blitt anbefalt å gå til oss o.l., som veier tyngst for våre rådsøkende når de oppsøker oss. Det er imidlertid svært mange av våre rådsøkende som ikke har svart på dette spørsmålet. Det blir derfor et usikkert materiale som grunnlag for å trekke

konklusjoner, slik at vi setter ikke opp en statistikk for dette. Materiale bekrefter imidlertid vårt generelle inntrykk av at det viktigste for de rådsøkende er at de er sikre på å møte kvinnelige saksbehandlere.

9. Tidligere kontakt med rettshjelp

Vi har stilt de rådsøkende spørsmål om de tidligere har vært i kontakt med rettshjelp i denne saken.

	Antall	Prosent
Ja	312	25,7
Nei	764	63,0
Ikke opplyst	137	11,3
Totalt	1213	100,0

De som tidligere hadde vært i kontakt med rettshjelp i denne saken, fordelte seg slik:

	Antall	Prosent
Privat advokat	195	57,5
Kontoret for fri rettshjelp	51	15,0
JussBuss	16	4,4
Andre	77	22,8
Totalt	339	100,0

Forholdsvis mange av våre rådsøkende har altså tidligere hatt kontakt med andre rettshjelpere i saken.

Når det gjelder privatpraktiserende advokater er vårt generelle inntrykk at kommunikasjonen mellom han/henne og den rådsøkende ofte fungerer dårlig. Den rådsøkende kan ha inntrykk av at advokaten er lite interessert i saken hennes, og prioriterer andre, mer "spennende" saker. Dessuten føler kvinnen ofte at advokaten snakker "over hodet" på henne, det vil si med et språk og en terminologi de ikke forstår. Vi er forsiktige med å engasjere oss i saker der det er andre rettshjelpere inne i bildet fra før, men fungerer i mange tilfelle som et bindeledd mellom kvinnen og advokaten. Det hender også at den rådsøkende

ikke lenger har råd til å la advokaten arbeide videre med saken, samt at mange kvinner er misfornøyde med den hjelpen de får. Vi tror dette i stor grad skyldes kommunikasjonssvikt mellom klient og advokat. Enkelte advokater nedprioriterer nok dessverre slike "hverdagsproblemer" som vi i stor grad arbeider med.

VII. PROBLEMOMRÅDENE

1. Oversikt

	Antall	Prosent
Abort og fødselsrett	6	0,2
Arbeidsrett	25	1,1
Arverett	87	4,1
Barnerett	290	13,9
Boligrett	111	5,3
Erstatnings- og forsikringsrett	68	3,2
Familierett	259	12,4
Forvaltningsrett	21	1,0
Innvandrerkvinnerett	26	1,2
Internasjonal privatrett	9	0,4
Kontraktsrett	95	4,6
Personrett	19	0,9
Rettskjøpsrett	241	12,5
Sivilprosess	54	2,5
Skatt og avgifter	24	1,1
Skifterett	307	14,7
Sosial- og trygderett	186	8,9
Strafferett	64	3,0
Tingsrett	30	1,4
Ugiftsamliv	158	7,5
Andre	4	0,1
Totalt	2.084	100,0

Denne tabellen viser at hver kvinne i gjennomsnitt hadde spørsmål innen ca 1,7 problemområder. Svært ofte har kvinnen flere spørsmål innen hvert rettsområde. De områdene der vi har flest saker er familie-, skifte-, barne-, rettshjelps- og sosial- og trygderett. Dette viser tydelig at kvinner har flest rettslige problemer når det gjelder separasjon og skilsmisse, og samlivsbrudd ellers, samt områder som har nær tilknytning til dette.

I det følgende har vi valgt å konsentrere oss om noen av problemområdene: arverett, barnerett, boligrett, erstatningsrett, familierett, fremmedrett, internasjonal privatrett, retts-
hjelpsrett, skifterett, sosial- og trygderett, strafferett og ugift samliv. Disse har vi valgt ut på grunn av problemområdets "størrelse" i vårt materiale, men også på bakgrunn av at vi finner enkelte områder spesielt interessante ut fra et kvinne-
rettslig og -politisk synspunkt.

2. Arverett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Odelsrett	5
Opprettelse av testament	44
Fordeling av arv mellom søsken	19
Andre	42
<u>Totalt</u>	<u>110</u>

Opprettelse av testament.

De fleste sakene innen arveretten gjelder opprettelse av testament. Flesteparten angikk konkret hjelp til å sette opp testament, spørsmål om formkrav og hva man kan regulere i testament, og når det er nødvendig med testaments form. Vår erfaring viser at mange tror dette er noe de ikke kan gjøre selv, men må overlate til en jurist. Vi har ikke merket noen endring i typen spørsmål de siste årene.

3. Barnerett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Foreldreansvar/daglig omsorg etter separasjon og skilsmisse	138
Samværsrett	139
Barnebidrag	141
Barnevern	1
Farskapssaker	13
Kidnapping av barn	3
Andre	37
Totalt	472

Foreldreansvar etter separasjon og skilsmisse. Spørsmålet om hvem som skal ha foreldreansvaret og den daglige omsorgen for barna etter et samlivsbrudd, er svært viktig for våre rådsøkende. Mange kvinner uttrykker engstelse for at de ikke skal få den daglige omsorgen barna. Selv når kvinnen har hatt hoved-ansvaret for barna, noe som gjelder i de fleste tilfeller, tror de at mannen står sterkere enn dem. Han tjener bedre og kan derfor lettere holde på fellesboligen og kan generelt tilby barna bedre økonomiske kår. Ofte gir de rådsøkende uttrykk for at de ikke tør å bryte ut av dårlige ekteskap fordi mannen har overbevist dem om at de ikke vil få den daglige omsorgen.

de
Samværsrett.

I de fleste tilfellene ønsket kvinnene, i år som i fjor, generell informasjon om samværsretten, særlig omfanget av den. Ellers gikk mange saker ut på problemer som oppsto fordi faren ikke fulgte opp sin samværsrett. Kvinnen ønsket den avlastning hans samværsrett ville innebære, og barna ønsket å se sin far. Videre ønsket noen få rådsøkende at farens samværsrett skulle bortfalle, blant annet på grunn av rusproblemer hos den samværsberettigede og i et par tilfelle sterk mistanke om incest.

Barnebidrag.

De spørsmålene vi får om barnebidrag dreier seg om fastsettelse, endring, forskuttering og innkreving av bidraget.

Vi hadde også saker angående kidnapping av barn, adgangen til å ta barnet med til utlandet i forbindelse med ferie og jobb/utdanning, barnevern, adopsjon og fastsettelse av farsskap.

4. Boligrett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Bolig ved samlivsbrudd	45
Andre	82
Totalt	127

Samlivsbrudd.

Spørsmål om boligen ved samlivsbrudd kommer opp i de fleste sakene som angår separasjon, skilsmisse eller oppløsning av ugift samboerforhold. Oversikten gjelder bare hvor spørsmål angående boligen har vært det eneste spørsmålet.

Mange av boligrettssakene gjelder hvem som skal overta boligen etter samlivsbrudd. Flertallet av kvinnene har ikke økonomisk mulighet til å overta den. De er dessuten dårlig informert om de regler som gjelder for statlige og kommunale bostøtteordninger.

Under "samlivsbrudd" registreres også saker hvor en av partene i et samboerforhold, det være seg i ekteskap eller ugift samliv, ønsker at den andre skal flytte.

5. Erstatningstrett

Flertallet av disse sakene angår statlig erstatning til volds ofre. Dette er særlig aktuelt når det gjelder voldtektsofre og og ofre for kvinnemishandling generelt, samt ofre for incest. Se forøvrig statistikken som gjelder mishandlingssakene i 1988.

Vi har også fått saker som gjelder klager til forsikringselskaper o.l.

6. Familierett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Ektepakt	31
Bidrag til kvinnen	46
Separasjon	181
Skilsmisse	166
Andre	12
Totalt	436

Ektepakt.

I mange av henvendelsene har kvinnen til hensikt å sikre sin egen økonomiske situasjon. Ofte kommer kvinnen til JURK før hun undertegner en ektepakt som mannen ønsker å opprette. Dessverre får vi også en del henvendelser der kvinnen allerede har undertegnet en ektepakt, som hun først senere ser er urimelig, f.eks. i forbindelse med et samlivsbrudd.

Bidrag fra mannen i ekteskapet.

I mange av disse sakene kommer kvinnen til oss fordi den gjensidige underholdsplikten ikke oppfylles. Hun ønsker da å få vite om det er noe man kan gjøre i en slik situasjon.

Bidrag til kvinnen etter separasjon/skilsmisse.

Her dreier sakene seg om hvorvidt kvinnen er berettiget til underholdsbidrag fra mannen etter separasjon/skilsmisse. Sakene angår også fastsettelse og innkreving av bidrag dersom hun anses berettiget til det.

Separasjon.

I de fleste av disse sakene ønsker kvinnen informasjon om fremgangsmåten ved separasjon. En vanlig misforståelse i disse sakene er at kvinnen tror at hun ikke kan få separasjon hvis mannen motsetter seg dette.

Enkelte kvinner frykter meklingen, og trenger nøktern informasjon om hva dette går ut på. Videre ønsker mange rådsøkende opplysninger om separasjonens rettsvirkninger, f.eks. med henblikk på skifte og barnefordeling. Vi får også henvendelser om midlertidig separasjon. Dette kan være nødvendig fordi kvinnens situasjon er prekær, mens det vanligvis tar lang tid å behandle en separasjonssøknad.

Mange kvinner har spørsmål om kravet til adskillelse i separasjonstiden.

Håndhevelsen av kravet kan synes streng og skaper problemer for mange, som har benyttet eller ønsker å benytte denne tiden slik lovgiver hadde til hensikt - nemlig som en periode hvor partene kan tenke seg om og prøve å finne tilbake til hverandre.

Videre gjelder en del henvendelser spørsmålet om separasjonsbevillingen/-dommen blir ugyldig dersom partene av praktiske årsaker ikke har kunnet flytte fra hverandre umiddelbart etter at den ble gitt.

Skilsmisse.

Et stort antall kvinner har spørsmål i forbindelse med skilsmisse. Dette gjelder både kvinner som allerede var separert, og kvinner som ønsket skilsmisse ved dom. Et fåtall av sakene dreier seg om skilsmisse på grunnlag av faktisk separasjon. Noen saker gjelder og skilsmisse ved dom uten forutgående separasjon, som regel på grunn av mishandling eller utroskap.

På grunn av det store antall henvendelser om saksgangen ved oppløsning av ekteskap, har vi utarbeidet et standardformular. Formularet gir en grei innføring for gangen i "normaltilfellene".

7. Innvandrerkvinnerett

Antallet henvendelser fra innvandrerkvinner har holdt seg på det samme fra 1987 til 1988. Mange av sakene har vi mottatt

gjennom den nyetablerte vaktordningen på Krisesenteret i Oslo. Dessverre er innvandrere- kvinner "overrepresentert" blant beboerne der. Vi er dessuten blitt bedre i stand til å ta imot innvandrerkvinner nå som vi har kommet godt i gang med en egen gruppe som har spesialisert seg. Gruppen har knyttet nyttige kontakter som i sin tur kan henvise til JURK.

Spørsmålene vi får på dette området gjelder i det store og hele oppholds- og arbeidstillatelse. særlig i forbindelse med separasjon og skilsmisse. Mange kvinner får oppholdstillatelse i Norge gjennom familiegjenforeningsregelen, det vil si som "vedheng" til mannens oppholdstillatelse. For å opparbeide selvstendig rett til å bli i landet stilles krav til minste botid i landet. Denne minstetiden har nå økt fra to til tre år. I flere av sakene har vi hatt den vanskelig oppgaven å skulle råde kvinner som står overfor valget mellom å leve i et konfliktfylt ekteskap eller å reise til hjemlandet og sosial fordømmelse.

Vi har og fått henvendelser angående f.eks. oppløsning av ekteskap inngått i utlandet og pro forma ekteskap.

8. Internasjonal privatrett

De fleste sakene her angår spørsmål angående samboerforhold og ekteskap mellom norske og utenlandske statsborgere, og om hvilket lands regler som gjelder ved separasjon der bare en av partene er norsk. Vi har også fått spørsmål angående hvilke regler som gjelder ved giftemål i utlandet.

9. Rettshjelpsrett

I 1988 hadde vi registrert 285 henvendelser under dette rettsområdet. Her har vi registrert tilfeller hvor kvinnen ønsket eller JURK anbefalte kontakt med advokat, klager på advokat, samt tilfeller hvor vi opplyste om fri rettshjelpsordningen.

I en del saker hadde kvinnen allerede hatt kontakt med retts-
hjelper. Dette ble oppgitt i 312 tilfeller (antallet "ikke opp-
lyst" er 137 tilfeller). Rettshjelperen kvinnene hadde hatt
kontakt med var som regel en advokat, nærmere bestemt i 195 av
de 339 tilfellene. Årsaken til at hun hen- vendte seg til oss i
disse tilfellene var som regel at hun ønsket en nærmere
forklaring på hva advokaten hadde sagt eller gjort. En del av
kvinnene fra Oslo hadde vært hos Fri retts- hjelpskontoret for
å få hjelp. Grunnen til at de kom til oss etterpå var ofte at
de var misfornøyd med behandlingen de fikk, eller at de ikke
fikk hjelp der fordi de overskred inntekts- og formuesgrensa.
Antallet kvinner som tidligere har vært i kontakt med andre
rettshjelpere (først og fremst advokater) har økt jevnt de
senere årene. Antallet var i 1987 234.

Mange rådsøkende klager på rettshjelperen. Årsaken kan være at
vedkommende snakker "over hodet" på kvinnen, eller viser
manglende vilje til å sette seg inn i kvinnens situasjon, med
manglende engasjement i saken som konsekvens. Slike klager kan
JURK sjelden gjøre noe med, da det er vanskelig for oss å
vurdere en advokats innsats og dyktighet i en sak. Der klagen
virket vel begrunnet, anbefaler vi ny advokat i saken.

Vi har et eget kartotek over advokater som er villig til å ta
imot klienter henvist fra JURK.

I de fleste av sakene innen dette rettsområdet informerte vi om
fri rettshjelpsordningen. Vår erfaring er at få vet om
ordningen. Det store behovet for informasjon på området førte
til at JURK utarbeidet et standardformular om fri rettshjelps-
ordningen. Formularet orienterer kort om hva slags saker som
omfattes av ordningen, gjeldende inntekts- og formuesgrenser,
hvor høy egenandel som eventuelt må betales samt hvor mange
timer man kan få dekket. Formularet følger som vedlegg bakerst.

10. Skifterett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Felleseieskifte	180
Skjevdeling	35
Oppgjør med sær eiemidler	14
Dødsboskifte	17
Andre	163
Totalt	409

Skifterett går hvert år igjen som et av våre største saksområder. Mye av vårt arbeid på dette området går ut på å rydde opp i misforståelser før skifteavtalen inngås. Mange kvinner tror f.eks. at når mannen er utarbeidende skal han også ha det meste på skiftet.

Videre gjelder mange henvendelser spørsmål om å få endret en allerede inngått skifteavtale. Avtalen er ofte preget av et skjevt styrkeforhold mellom partene. Dette gjelder både der partene ikke har hatt kontakt med rettshjelper og der de har hatt felles advokat.

Spørsmålene om skifte er så hyppige og så omfattende å besvare at vi har funnet det hensiktsmessig å utarbeide et standardformular, der hovedreglene som gjelder ved felleseieskifte er behandlet.

kv

Spørsmålene angående dødsboskifte gjaldt særlig retten til å sitte i uskifte, og hvordan stillingen er der en av partene har særkullsbarn.

hff

sør

11. Sosial- og trygderett

Ytelser til etterlatte.

Her får vi henvendelser fra gjenlevende ektefelle og gjenlevende fraskilt/separert ektefelle. I begge tilfeller er det spørsmålet om vilkåret for å få stønad til etterlatte som står sentralt.

Ytelser til enslige forsørgere.

De fleste kvinnene som oppsøker JURK med trygde- og sosialrettslige spørsmål, ønsker opplysninger om ytelser til enslige forsørgere. Dette har ikke forandret seg fra fjoråret. Mange av disse kvinnene er i ferd med å bryte ut av et ekteskap eller samboerforhold der mannen er hovedforsørger. Andre er gravide og ønsker eller er nødt til være alene med omsorgen for barnet. Felles for disse kvinnene er at de ikke ser seg i stand til å forsørge seg selv og barnet.

Her, som på en rekke andre rettsområder, ser vi i JURK en utbredt mangel på kunnskap om rettigheter i forhold til det offentlige. Oftest er det overgangsstønad som er det aktuelle tilbudet til disse rådsøkende. For å ha rett til overgangsstønad kreves det blant annet at man er formelt separert og har flyttet fra tidligere ektefelle. Disse vilkårene skaper ikke rent sjelden problemer som kan synes urimelige. Det er f.eks. flere steder i landet lang ventetid for å få separasjonsbevilging. En del par deler også bolig til tross for at de er formelt og reelt separert, p.g.a. at økonomiske og/eller praktiske grunner tilsier det. Heller ikke her har kvinnen rett til overgangsstønad.

Flere av kvinnene som oppsøker JURK har problemer med å få innvilget utdanningsstønad. Til tross for at hovedhensynet bak opprettelsen av ordningen med utdanningsstønad er å oppfordre kvinnen til å ta utdanning, slik at hun kan få arbeid hun kan forsørge seg og barna med, er vilkårene for å få tilkjent slik stønad strenge. JURK har sett eksempler på avslag på søknad om slik stønad, fordi hun allerede hadde kortvarig utdanning. Det hjalp ikke at hun kunne dokumentere manglende evne til å forsørge seg selv og barna. I slike tilfeller hjelper vi kvinnen med eventuell klage over avslag - med vekslende utfall.

Sosialrett.

De fleste av sakene gjaldt også i 1988 kvinner som falt utenfor folketrygdens ytelser, fordi de ikke oppfylte ett eller flere av vilkårene. Ofte var det kvinner som etter et langt ekteskap

der barna var blitt voksne, nå var skilt.

Et stort antall saker gjaldt og enslige forsørgere som hadde store problemer med å få pengene til å strekke til. Selv om det har blitt mer og mer vanlig å få støtte fra sosialkontoret, opplever vi ennå at mange ser på dette som ydmykende, og kvier seg for å ta kontakt med sosialkontoret. Et annet problem vi merket, var at mange kvinner ikke fikk kontakt med eller hjelp fra sosialkontorene på slutten av året fordi disse holdt helt eller delvis stengt på grunn av dårlig økonomi.

Bostøtte.

Vi har mange henvendelser angående bostøtte. Etter vår erfaring er denne type støtteordning for lite kjent blant det store flertall av kvinner, og den informasjon som blir gitt, når ofte ikke frem.

12. Strafferett.

På neste side følger det registreringskjemaet som saksbehandlerne i JURK fyller ut i de sakene der kvinnen opplyser at hun har blitt mishandlet. Vi regner som sikkert at det er store mørketall her, da dette er noe som ofte kommer fram etter at vi har jobbet i lang tid med en sak. Vi vet av erfaring at dette er noe mange kvinner kvier seg for å snakke om. Mange kvinner søker vår hjelp f.eks. for å få vite hvordan de skal gå frem for å få separasjon/skilsmisse. Hvorfor de ønsker å gå til et slikt skritt kommer ikke alltid frem. Det er derfor svært viktig at vi saksbehandlere er oppmerksomme på signaler som kan bety at kvinnen mishandles. Kvinnen vil trenge mer informasjon, f.eks. om anmeldelse, krisesentre, erstatning fra gjerningsmannen, statlig erstatning til volds ofre o.l.

I 1988 ble 56 mishandlingskjemaer fylt ut. På de neste sidene følger et utdrag av den statistikken som ble utarbeidet på grunnlag av disse. Det er Volds- og mishandlingsgruppen i JURK som har utarbeidet den.

(Mishandlingskjema samt tabellene følger på de neste sidene.)

REGISTRERINGSSKJEMA FOR MISHANDLINGSSAKER.

Med mishandling forstås fysisk såvel^{også} psykisk vold.

For alltid mishandlingen på mønsterarket..

N.B. Husk alltid å påføre journalnummer hvis det blir sak ved en telefonhenvendelse.

J.nr.

Dato

Telefon, brev el.
pers. fram møte?

Forhold til mishandler

Arten av mishandlingen,
fysisk, psykisk el. vold-
tekt/sekseuell tvang.

Event. gjentakelse,
varighet over tid.

Anmeldt, ikke anmeldt,
anmeldelsen event.
trukket tilbake.

Kontakt med andre
instanser, f.eks.
lege, politi el.
krisesenter.

Årsak - den rent umiddel-
bare og event. underliggende.

Stedet

Alder, yrke, bosted
kvinnen

Alder, yrke, bosted
mannen

Annnet av interesse

Statistikk over mishandlingskjemaer 1987

	Antall	Prosent
<u>Kontakt med JURK</u>		
Personlig	20	35,9
Telefon	28	50,0
Brev	3	5,3
Ikke oppgitt	2	3,5
Krisesenter	3	5,3
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
 <u>Forholdet til mishandler</u>		
Ektefelle/samboer	36	64,2
Eks-samboer/eks-ektefelle	8	14,4
Far	11	19,6
Slektning	1	1,8
Ikke oppgitt	0	0
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
 <u>Arten av mishandlingen</u>		
Fysisk	20	35,7
Psykisk	8	14,2
Fysisk/psykisk	22	39,4
Voldtekt	1	1,7
Incest	4	7,3
Ikke oppgitt	1	1,7
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
 <u>Varighet</u>		
Opptil 1 år	10	17,8
Over 1 år	35	62,6
Ikke oppgitt	11	19,6
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
 <u>Anmeldelse</u>		
Ikke anmeldt	40	71,4
Anmeldt	13	23,3
Anmeldelsen trukket tilbake	0	0
Ikke oppgitt	3	5,3
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>

<u>Åstedet</u>	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
Hjemme	46	82,2
Annet sted	3	5,3
Ikke oppgitt	7	12,5
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Kontakt med andre instanser</u>		
Lege	2	3,6
Politi	5	8,8
Krisesenter	15	26,8
Støttesenteret mot incest	3	5,4
Ingen andre	12	21,4
Lege/politi/andre/krisesenter	9	16,0
Politi/andre/krisesenter	5	9,0
Ikke oppgitt	5	9,0
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Kvinnens alder</u>		
Under 20 år	0	0
20 - 30 år	22	39,3
31 - 40 år	11	19,6
41 - 50 år	7	12,6
Over 50 år	4	7,1
Ikke oppgitt	12	21,4
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Kvinnens yrke</u>		
Hjemmearbeidende	23	41,1
Utearbeidende	27	48,2
Ikke oppgitt	6	10,7
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Kvinnens utdanning</u>		
Almen	10	17,8
Høyere	23	41,1
Ikke oppgitt	23	41,1
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>

	Antall	Prosent
<u>Mannens alder</u>		
Under 30 år	4	7,2
30 - 50 år	3	5,3
Over 51 år	2	3,6
Ikke oppgitt	47	83,9
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Mannens arbeidssituasjon</u>		
Ikke yrkesaktiv	8	14,2
Yrkesaktiv	9	16,0
Ikke oppgitt	39	69,8
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Mannens utdanning</u>		
Almen	3	5,3
Høyere	5	8,9
Ikke oppgitt	48	85,8
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>
<u>Kvinnens bosted</u>		
Oslo	31	55,3
Akershus	10	17,8
Sogn og fjordane	1	1,8
Vestfold	2	3,6
Finnmark	1	1,8
Nordland	1	1,8
Møre og Romsdal	1	1,8
Vest-Agder	1	1,8
Rogaland	1	1,8
Ikke oppgitt	7	12,5
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>

de

På

kon-

mi

<u>Årsak til mishandlingen</u>	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
Alkohol	4	7,1
Krangel	5	8,9
Sinnslidelser	7	12,5
Sjalusi	2	3,6
Maktmisbruk	7	12,5
Ikke oppgitt	31	55,4
<u>Totalt</u>	<u>56</u>	<u>100,0</u>

Kommentarer til tabellene.

De fleste sakene JURK behandlet innenfor strafferettsområde i 1988 gjaldt som tidligere år. mishandling innenfor etablerte forhold. Mishandlingen har i de fleste tilfeller vart over lang tid (over 1 år). Kvinnene har ofte vært utsatt for vold av grov karakter. Mishandlingen har f.eks. resultert i blodutredelser, sprekker i huden, svimmelhet, kvalme, utslåtte tenner, nedsatt hørsel og brukne ribben.

I tillegg til de rent fysiske skadene, opplever vi at mange kvinner har fått psykiske problemer av tildels alvorlig art som følge av mishandlingen. Fysisk mishandling skaper angst og er med på å bryte ned kvinnens selvfølelse og gjøre henne avhengig av mannen. Dessuten følges den fysiske mishandlingen ofte av psykisk mishandling (22 saker), i form av maktdemonstrasjoner, nedsettende snakk og trusler om fysisk vold. Resultatet kan være at kvinnene skammer seg over det som har skjedd, føler seg medskyldige i det, eller er redd for å fortelle det til noen fordi det kan skade mannen. Som tidligere nevnt, opereres det her med store mørketall når det gjelder vårt saksmateriale for denne typen saker.

På bakgrunn av vårt saksmateriale er det vanskelig å si noe konkret om årsakene til mishandlingen. Det ser også ut som om mishandling foregår i alle samfunnslag.

13 av de kvinnene vi har registrert på våre mishandlingsskjemaer, hadde anmeldt forholdet til politiet. Dette er en økning i forhold til de tallene vi har for tidligere år. Ingen av anmeldelsene er trukket tilbake. JURK var for å innføre ubetinget offentlig påtale i mishandlingssaker. Det kan bli interessant å se hvorvidt antall anmeldelser øker.

Antall henvendelser fra mishandlede kvinner er størst i Oslo-området. I en storby vil ofte de sosiale motiver for å bli i et mishandlingsforhold telle mindre enn det gjør på små steder hvor alle kjenner alle. Dessuten gjør krisesentrene et stort arbeid med hensyn til informasjon og tilbud som gjør at kvinnen kan komme seg ut av et mishandlingsforhold uten å stå på bar bakke.

Høsten 1988 fikk JURK en stor økning i antall volds- og mishandlingssaker, spesielt incestsaker. Dette som et resultat av en stor mediefokusering samme tidspunkt. Vi har ingen tro på at det i dag er flere som utsettes for incest, men at større åpenhet om og synliggjøring av problemet har ført til at flere står fram.

Som vanlig er dette saker som er omfattende og tidkrevende. Arbeide med sakene vi fikk inn høsten 1988 fortsetter i 1989, og vil dermed komme med på neste års statistikk.

JURK har ifølge tallene fra 1988 mottatt få saker som gjelder voldtekt. De voldtektssakene vi får blir også sjelden registrert i mishandlingsskjemaene. Dette fordi kvinnene gjerne kommer til oss først når det skal reises krav om erstatning. Behovet for juridisk hjelp på et tidligere tidspunkt blir for kvinnene fra Oslo (som vi får flest henvendelser fra) som regel dekket av det nye akuttmottaket på Oslo legevakt, og ved ordningen om gratis bistandsadvokat.

13. Ugift samliv

I 1986 ga JURK ut et hefte som behandler rettsspørsmål som kan oppstå når et par flytter sammen uten å gifte seg. Ved flere henvendelser innen ugift samliv har kvinnen fått svar på sine spørsmål ved å lese i heftet, slik at vi ikke har registrert henvendelsen som sak. Dessuten har vi distribuert hefte ut over landet, o.l.a. til sosialkontorer.

Den store interessen dette heftet har blitt møtt med, og henvendelser i kjølvannet av denne, har vist oss at dette er et område hvor det er stor mangel på kunnskap om gjeldende regler, eller kanskje heller om mangelen på regler. Det verserer mange misoppfatninger, som f.eks. at man blir likestilt ektefeller bare man har bodd sammen 2-3 år o.s.v. JURK ønsker å være med på å oppklare en del av disse misforståelsene.

Mange henvendelser gjelder opprettelse av kontrakt. I løpet av 1988 så vi en stor økning i antallet henvendelser, og høsten samme år utarbeidet JURK et standardformular "Forslag til momenter i en samlivsavtale". For at JURK ikke skal bidra til flere misforståelser, er vi nøye med å presisere at informasjonen ikke er uttømmende, at det bare er partene som kjenner alle fakta i sin situasjon og at de bør ha med den endelig utformede avtalen til en advokat for gjennomsyn.

Flere av henvendelsene gjelder også arverettigheter for samboende. Videre har en del samboere spørsmål om sine rettigheter i forhold til samboeren med hensyn til underholdsplikt. Eiendomsrett til gjenstander i forbindelse med oppløsning av forholdet, skaper ofte tvist.

Når det gjelder den økonomiske siden ved denne samlivsformen, informerer vi om at ugifte samboende hverken er "fugl eller fisk" i skatte- og trygdlovgivningen, og at det ikke eksisterer noen underholdsplikt i samboerforhold. De har ingen automatisk arverett etter hverandre, og kan heller ikke sitte i uskiftet bo. På den annen side har samboere frihet til, på enkelte områder, å avtaleregulere flere av disse spørsmålene.

JURKs erfaring er at det er få samboere som oppretter kontrakt. Dette setter ofte kvinnen i en svak stilling. I de fleste tilfeller benytter kvinnen sin inntekt til forbruksvarer, mens mannen anskaffer kapitalgjenstandene. Dette viser at kjønnsrollemønsteret i samboerforhold ikke skiller seg vesentlig fra det i ekteskap.

VIII. PRINSIPIELT ARBEID.

Generelt.

Som tidligere nevnt, kan JURKs arbeid deles i to hoveddeler. Vi gir konkret rettshjelp, og i tillegg driver vi prinsipielt arbeid. Vi ser på det prinsipielle arbeidet som like viktig som saksbehandlingen, fordi dette gir hjelp til kvinner generelt, mens den konkrete saksbehandlingen bare gir hjelp til den enkelte kvinne. Det meste av våre bevilgninger er imidlertid øremerket til saksbehandling, så det prinsipielle arbeidet kan derfor ikke bli så omfattende som vi ønsker.

Det prinsipielle arbeidet bygger tildels på erfaringer vi får gjennom saksbehandlingen. Hva slags prinsipielt arbeid vi til enhver tid driver, avhenger dessuten av henvendelser vi får fra rådsøkende, oppfordringer utenfra, f.eks. offentlige instanser, interesseorganisasjoner, krisesentre og enkeltpersoner, og ideer fra JURKs saksbehandlere.

Det prinsipielle arbeidet foregår, som tidligere nevnt, i tverrgrupper. Tverrgruppene arbeider kvinnepolitisk innenfor bestemte rettsområder eller tar seg av administrative oppgaver. I 1988 hadde vi Rettsorienteringsgruppe, Radio-gruppe, PR-gruppe, Bredtveit-gruppe, Volds- og mishandlingsgruppe, Økonomi-gruppe, Nøkkelregister-gruppe, Prinsipiell gruppe og Innvandrerkvinnegruppe. I tillegg til disse ble det nedsatt ad hoc-grupper, som arbeidet med enkeltspørsmål. Vi vil i det følgende ta for oss hva slags prinsipielt arbeid som ble gjort innenfor de forskjellige gruppene i 1986.

RETTSORIENTERINGSGRUPPEN

Denne gruppen består av seks medarbeidere. Gruppens hovedoppgave er å gi generell rettsinformasjon til kvinner. Gjennom vår saksbehandling har vi erfart at kvinner ofte ikke er informert om sine juridiske rettigheter.

Gruppen driver forebyggende arbeid. Ved at kvinner blir orientert om sine rettigheter, vil de lettere kunne ordne opp når det oppstår konflikter og problemer, eller de kan unngå å komme uheldig ut av en konfliktsituasjon.

Aktiviteten i gruppen beror på hvilke oppdrag den får. Forespørsler om å holde foredrag får vi ved at vi aktivt går ut og tilbyr våre tjenester, eller fordi oppdragsgiveren på eget initiativ henvender seg til JURK.

I vårsemesteret 1988 hadde RO-gruppen 11 oppdrag. De største av disse var fire foredrag for borgelige konfirmanter hos Humanetisk Forbund. Temaet i disse foredragene var "Ungdom og juss".

I høstsemesteret var aktiviteten i gruppen noe lavere. Vi holdt fire foredrag - to hos husmorlag, ett på en videregående skole og ett på et mottak for asylsøkere.

Temaene i foredragene ble tatt opp etter ønske fra oppdragsgiverne, og etter det vi har sett at det er behov for opplysninger om gjennom vår saksbehandling. De temaene det gjennomgående er mest interesse for vil vi nevne spesielt nedenfor. Dette er områder der kvinner ofte kommer uheldig ut når det oppstår konfliktsituasjoner fordi de er dårlig informert om sine rettigheter.

Temaene er:

1. Ugift samliv.

Hvilke rettigheter og plikter har partene i et ugift samliv? Her understreker vi spesielt viktigheten av at partene lager en samlivsavtale, da vi ofte registrerer at kvinner kommer dårlig ut av samlivet der partene ikke har klare avtaler om fordeling av eiendeler og gjeld. Dessuten lager vi gjerne sammenligninger

av ekteskap og ugift samliv. Her legger vi særlig vekt på hvordan delingen av felleseiet i ekteskapet foregår kontra delingen av aktiva og passiva ved oppløsningen av et ugift samliv.

2. Arverett

Det er stor interesse for arverettslige regler fordi de har praktisk betydning for de fleste. Vi tar opp reglene rundt legalarv, testamentsarv og uskifte.

3. Barnerett.

Vi tar opp tema som barnefordeling, foreldreansvar, samværsrett og barnebidrag. Dette er et juridisk område vi ser det er stort behov for opplysning om. Vi tar også opp tema som barns rett til å bestemme over seg selv og plikt til å ta konsekvensene av egne handlinger.

4. Trygderett.

Det mest aktuelle foredragstema er, i denne forbindelse, stønad til enslige forsørgere og alderspensjon.

5. Arbeidsrett.

Vi har lagt vekt på de problemer som oppstår når man både er yrkesaktiv og har omsorg for barn, samt de rettigheter man har forbindelse med svangerskap.

RO-gruppen tar betalt for oppdragene sine dersom oppdragsgiverne har mulighet til å betale. Gruppen var i utgangspunktet ment å være selvfinansierende. Imidlertid anser vi det så viktig at kvinner får informasjon om sine juridiske rettigheter, at betaling ikke er avgjørende for om vi tar oppdrag.

BREDTVEIT-GRUPPEN

Bredtveit-gruppens formål er å øke de kvinnelige innsattes kunnskaper om sine juridiske rettigheter og plikter. Dette gjør

vi både ved å gi råd i konkrete juridiske spørsmål, og ved å informere generelt om juridiske områder som vi erfarer at de innsatte er opptatt av.

En fast dag i måneden drar medarbeidere fra gruppen til Bredtveit fengsel og sikringsanstalt. Da kan innsatte, som har spørsmål eller ønsker hjelp i en konkret sak, få kontakt med oss.

I 1988 fikk vi henvendelser fra 14 innsatte på Bredtveit. Ved hver henvendelse er det som oftest flere problemer den innsatte ønsker hjelp til å løse eller vil ha informasjon om. Henvendelsene dreier seg først og fremst om hvilke rettigheter de innsatte har under soningen og ved løslatelsen, men kvinnene ønsker også hjelp til å løse problemer i forhold til verden utenfor fengselmurene. Ofte er det problemer som oppstår som følge av fengslingen. Dette kan for eksempel være i husleieforhold, og det kan være spørsmål om samvær med egne barn mens man sitter fengslet. Spørsmål angående sosialhjelp og trygd er også vanlige.

I begynnelsen av hvert semester holder Bredtveit-gruppen informasjonsmøte for de innsatte på Bredtveit. Vi forteller om JURK generelt, hva vi kan hjelpe de rådsøkende kvinnene med, gangen i saksbehandlingen og det prinsipielle arbeidet. Videre deler vi ut JURKs hefter til de som er interessert i den informasjonen de kan få gjennom dem. Vi merker ellers på disse møtene en stor interesse for informasjon om voldtatte, incestutsatte og mishandlede kvinners rettslige stilling. Dette er ikke merkelig når en fra ulike undersøkelser, bl.a. i Norden, vet at omlag 90 % av den største gruppen kvinner som sitter i fengsel - kvinne som er tiltalt for narkotika forbrytelser - har vært utsatt for seksuelle overgrep i barndom og ungdom.

Høsten 1988 innledet vi et samarbeid med Antirasistisk senter og Fengselsgruppa i Juss-Buss med det formål å se på utenlandske, fremmedspråklige og fremmedkulturelle innsattes

stilling i norske fengsler. 15 til 20 % av de henvendelsene JURK får på Bredtveit, kommer fra denne gruppen innsatte. Som også Antirasistisk-senter og Juss-Buss har registrert, er et vesentlig problem for denne gruppen at informasjon om rettigheter under soning og ved løslatelse er vanskelig tilgjengelig på grunn av språket. Dette er ett av problemene vi ønsker å se på, og forhåpentligvis får påvirket ansvarlige myndigheter til å gjøre noe med i løpet av 1989.

Utover dette ble heftet "Innsattes rettigheter" endelig gitt ut våren 1988. På grunn av JURKs dårlige økonomi i 1987 måtte vi vente med trykking og distribusjon i over ett år etter at heftet ble ferdig. Heftet kan nå kjøpes ved henvendelse til JURKs kontor.

INNVANDRERKVINNE-GRUPPEN

Innvandrerkvinne-gruppen er en relativt ny gruppe i JURK. Den ble startet høsten 1986. Et av gruppens mål er å nå ut til innvandrerkvinner med informasjon om deres juridiske rettigheter. Parallelt med dette forsøker vi å skaffe oss informasjon om fremmedrett generelt, og innvandrerkvinner spesielt, til bruk i saksbehandling og prinsipielt arbeid.

Også i 1988 fikk vi delta i Juss-Buss' opplæring av nye medarbeidere i Fremmedretts-gruppa. Dette ga oss verdifull basiskunnskap til bruk i saksbehandlingsarbeidet. Noen av gruppens medarbeidere fulgte også forelesninger i fremmedrett spesialfag ved fakultetet.

På anmodning fra Camilla Krisesenter i Oslo ga vi våren 1988 en orientering om prinsippene i internasjonal privatrett og endringer i den nye utlendingsloven. Vi oppdaget snart at behovet for et mer permanent samarbeid med krisesenteret var stort. Dette førte til at vi i høstsemesteret oppsøkte krisesenteret én gang annenhver uke for å snakke om generelle spørsmål rundt innvandrerkvinnens stilling og for å ta imot enkeltsaker.

Ved flere hospits og asylmottak er det egne kvinnegrupper som vi forsøker å nå ut til med informasjon. Vi holdt høsten 1988 et foredrag ved Victoria Hospits om innvandrerkvinneres rettsstilling, og planlegger ved inngangen av 1989 foredrag ved Norsk Folkehjelps asylmottak på Klemetsrud. Vi ønsker å utvide foredragsvirksomheten, da vi ser på informasjon og forebyggende arbeid som en svært viktig del av virksomheten vår.

I mai kom den nye utlendingsloven opp til behandling i Stortinget. JURK mener at denne loven vil føre til en forverring av innvandrerkvinneres stilling i Norge. Innvandrerkvinne-gruppen engasjerte seg derfor aktivt i protesten mot det nye lovforslaget. I mars ble det arrangert en større høring om "Innvandrerkvinner og -barns rettsstilling i Norge". JURK var medarrangør, og stilte med paneldeltaker i denne høringen.

Senere deltok JURK i en stand utenfor Stortinget for å informere om og protestere mot lovforslaget.

Vi skrev også et brev til alle kvinnelige Stortings-representanter der vi ba om at de måtte tenke spesielt på kvinner og barns situasjon ved utformingen av det endelige lovforslaget. Vi pekte på at kvinner og barns rettigheter allerede var dårlige etter den gamle utlendingsloven - etter det nye forslaget ville situasjonen for disse gruppene bare bli dårligere.

28. og 29. mai deltok tre av gruppens medarbeidere på det nordiske arbeidsseminaret "Kontrollperspektiv i innvandrerforskningen" ved Institutt for kriminologi og strafferett. JURK holdt tre innlegg som omhandlet innvandrerkvinneres uselvstendige status, problemer/kontroll ved inngåelse av ekteskap og mangel på kontroll med barns rettsstilling, herunder motsetningen mellom Barneloven og Fremmedloven.

Seminaret var interessant, og samtidig en stor utfordring for deltakerne fra JURK da de øvrige deltakerne var forskere og lærere ved nordiske universiteter.

Antallet saker som Innvandrerkvinnegruppen har tatt for enkeltkvinner har økt betraktelig den siste tiden. Det skyldes nok ikke minst den store aktiviteten gruppen utviste i forbindelse med at den nye Fremmedloven ble vedtatt våren 1988, og ellers økt prinsipielt arbeid og distribusjon av heftet "Like for loven?".

150 mennesker hadde funnet veien til Høring om flyktninger på Folkets Hus i Oslo går.

Av ERNA BOYUM

Med fokus på innvandrere og flyktningekvinner, og barns situasjon ble likestilling, utdanning og arbeid tatt opp gjennom vitnenøring og analyser som ikke levnet det norske rettssystemet mye rett eller urett.

Arrangørene av høringa, Selvsjelp, Krisesentergruppa, IIRK, Antirasistisk Senter, Foreign Woman Group, Oslo Bispedømmeråd, Redd Barna, Kvinnefronten og mange flere hadde samlet et bredt panel av fagfolk og politikere. B.l.a. hadde de invitert Justisdepartementet som stilte med Peter Blom og de to advokatene Helge Lochner og Bente Ørtedal Røtt.

Kvinner fra Chile, Iran og den Dominikanske Republikk kunne med sine egne personlige historier fortelle hvordan det står til med retten til arbeid, utdanning og likestilling for kvinner som kommer til Norge og av tremedlovgivningen blir dementert som et vedheng til mannen uten selvstendig status.

Utdanning

— Jeg har 3-årig universitetsutdannelse fra Chile som sykepleier, jeg har 7 diplom fra tilleggsfag har 10 års erfaring som jordmor. Her i Norge søkte jeg på jobber som sykepleier og som jordmor. På tvilkesleddens koster fant de det ikke nødvendig at en sykepleier har universitetsutdanning. Den utdannelsen skulle jeg ha skaffet meg på en sykepleierskole eller på et nospital. De kunne derfor ikke gi meg noen jobb før jeg hadde gått tre år på sykepleierskole. De tvilte dessuten på om jeg hadde vært med på nok fødsler under utdannelsen. Et antall som steg for

Ca 150 tilhørere hadde kommet til Folkets Hus for å høre om innvandrere og flyktningekvinner situasjon som «vedheng» i Norge. FOTO SIRI JUELLE RASMUSSEN

— Jeg vil ikke som sykepleier i Norge ut fra to prinsipper: og liker yrket mitt og jeg tror at Norge kan ha nytte av min utdanning og min yrkeserfaring. FOTO SIRI JUELLE RASMUSSEN

hver gang jeg snakket med dem. Men med 10 års erfaring som jordmor i Chile mener jeg at min erfaring med fødsler ikke skulle være noe problem. Dette ble det ikke lagt vekt på. Jeg bestemte meg for å sende all dokumentasjon på min utdanning til Helsedirektoratet utifra to prinsipper: at jeg liker yrket mitt og at jeg tror at Norge kan nyttiggjøre seg av min utdanning og erfaring.

Dette er historien til en av de chilenske kvinnene som vitnet på høringa og som forteller hvordan det er å komme til Norge som kvinne med utdanning.

«Kulturkonflikt»

Utenlandske kvinner har ingen selvstendig posisjon eller status i rettssystemet.

saker som angår kvinnen blir registrert i mannens navn og kvinnene er ofte uten kjennskap til sine rettigheter. Blir kvinnen mishandlet er det mishandleren/faren som oftest får foreldreretten «fordi han er norsk, fordi hun ikke vil være i stand til å forsørge dem eller fordi hun ikke kan norsk og barna derfor lett kan bli isolert». Rettsvesenet er lite villig til å gå inn i mishandlingssaker fordi de som oftest blir betrakta som utslag av kulturkonflikter.

Beate kom til Norge for å besøke søstra si i tre måneder. I løpet av de tre månedene ble hun kjent med en norsk mann og ble forelsket. Han ønsket ikke at hun skulle dra tilbake til hjemlandet, den Dominikanske Republikk, han ville gifte seg med henne. Hun så opp jobb og leilighet i hjemlan-

det og satset alt. Det var da det begynte. Han nektet henne å gå ut av huset, nektet henne å gå på norsk kurs, men gikk til slutt med på at hun skulle få gå ut i arbeidslivet på én betingelse, hun skulle gi han lønna. Han mishandlet henne psykisk og fysisk, til slutt flyktet hun til krisesenteret der hun ble sendt til sykehuset, der hun ble i tre dager p.g. av skadene. Hun fikk hjelp av krisesenteret og kontaktet advokat og anmeldte han til politiet. Hun søkte om arbeidstillatelse, noe hun trodde skulle gå greit fordi hun hadde stempel om oppholdstillatelse i passet. Hun fikk aldri svar, jobbtilbudet falt bort. Hun søkte på nytt og ble kalt inn til avnør om politianmeldelsen mot ex-mannen sin. Så fikk hun svar fra politiet som sa at hennes søknad var sendt til Statens Utlendingedirekto-

rat fordi hele oppholdstillatelsen hennes skulle revideres. Hun fikk tilbud om arbeidstillatelse som skulle få henne deportert. Han hadde fått løfter om dette fra politiet. Dette var for en måned siden — jeg er nervøs, jeger uttrygg. Jeg vil ikke tilbake til hjemlandet der jeg har mistet alt etter å ha oppgitt alt til fordel for det jeg trodde var min framtid og mitt ekteskap med Norge. Kommentarene og innlegg fra Foreign Woman Group og Krisesenteret satte den landske kvinners situasjon i Norge og status i lovverket opp mot likestillingspolitikken som føres i Norge. De elementære internasjonale anerkjente menneskerettighetene. For utenlandske kvinner er rettssikkerheten illusorisk. De er mangfoldig vedheng og deres egen vedhengets vedheng.

PRINSIPIELL GRUPPE

Denne gruppen arbeider med henvendelser JURK får fra organisasjoner og enkeltpersoner om høringsuttalelser, støtteerklæringer etc.

Prinsipiell gruppe tar også selv initiativ til saker den mener JURK bør engasjere seg i og uttale seg om. Gruppen gjør da forarbeidet som må til før saken kan framlegges i AU eller på Fellesmøtet.

Prinsipiell gruppe videreførte i 1988 sitt engasjement i Karin Widerberg, Harriet Holter samt sosiologi- og juss-studenters arbeid med å kartlegge sex-press i arbeidslivet. For å få materiale til denne undersøkelsen ble det trykket et spørreskjema i ukebladet "Kvinner og klær". I den anledning stilte JURK seg til disposisjon for kvinner som ønsket juridisk hjelp i forbindelse med at de ble utsatt for sex-press på arbeidsplassen.

Prinsipiell gruppe skrev to høringsuttalelser i 1988. Den ene gjaldt forslaget til "Ny ekteskapslov - del II". Lovforslaget foreslår blant annet endringer i reglene om formuesforholdet mellom ektefeller.

Det andre forslaget som JURK var høringsinstans for var "Lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører". Forslaget gjaldt regulering av ulike samboerforhold. Det gikk i hovedsak på økonomisk fordeling ved samlivets opphør - ved død eller på annen måte.

Prinsipiell gruppe fikk videre en henvendelse fra Forbrukerombudet med oppfordring om å gi en uttalelse angående reklamefilmen "Dandy Light" som ble vist på kinoene. Uttalelsene ble brukt i forbindelse med Markedsrådets vurdering av om filmen stred mot Markedslovens § 1,2 (forbudet mot kjønnsdiskriminering).

Begge høringsuttalelsene og uttalelsen til Forbrukerombudet følger vedlagt bakerst i årsrapporten.

— Flere kvinner har fortalt om økonomisk ruin etter endt samboerforhold. Andre tør ikke bryte ut av parforholdet på grunn av økonomien, sier Sølvi Dischler. For ett år siden startet hun Organisasjonen for samboeres rettigheter. Nå står hun selv foran et rettsoppgjør. Etter flere års samboerforhold sitter hun tomhendt igjen.

Hvor blir det av regelverket, spør hun. Det kommer tidligst om tre år, svarer myndighetene. Innstillingen om husstandsfellesskap har vært ute til høring. Den møter kritikk fra kvinnesiden.

— Når jeg velger å gå rettens vei, er det like mye for å sette søkelyset mot den rettsløshet samboerpartnere har idag, som for å hevde min egen sak, sier Dischler. — I 18 år har myndighetene drøftet spørsmålet om regler for samboerforhold. Nå må noe skje.

Efterat hun for ett år siden startet organisasjonen for samboeres rettigheter, har hun mottatt en rekke henvendelser, særlig fra kvinner som har lidd økonomiske tap etter bruddet. Vel så mange forteller at frykten for de økonomiske følgene tvinger dem til å fortsette parforholdet.

— Vi kan ikke lenger finne oss i at den ene part beriker seg på den andres bekostning. Selv velger jeg å kjempe for det jeg mener er min rett, og oppfordrer andre kvinner til å gjøre det samme, sier hun.

Tomhendt

Discher forteller at hun står tomhendt tilbake etter nærmere ni års samboerforhold. — Da vi gikk inn i fellesskapet, startet vi begge på bar bakke. Idag står hus, hytte, bil og båt i hans navn. Jeg bor hjemme hos min mor, fordi jeg ikke har penger til egen bolig. Jeg mener selv jeg har krav på en god del av verdiene, sier hun.

Det er en stor påkjønning å gå til rettsak. Mange kvinner velger derfor heller et dårlig økonomisk oppgjør enn å ta konfrontasjonen.

Også advokater har fortvilet over mangelen på lover og regler om samboerforhold.

— Min erfaring er at det er vanskelig å føre bevis i slike saker, og at kvinnene ofte kommer dårligst ut av parforholdet økonomisk sett. Vi har heller ikke regler som tar tilstrekkelig hensyn til barnas behov i et oppbrudd mellom samboere, sier advokat Grethe Nordhelle.

Rett til bolig

Innstillingen om husstandsfellesskap som Forbruker- og administrasjonsdepartementet presenterte i april, berører blant andre 145 000 samboerpar. Utvalget har sett det som viktigst å lage regler vedrørende rett til bolig — enten det gjelder samlivsbrudd eller ved dødsfall.

Det som foreslås lovregulerte, er retten til å overta bolig som partene eier sammen eller som den andre eier alene. Ved samlivsbrudd vil slik rett kun gis der det foreligger sterke grunner til dette. Ved dødsfall åpnes det adgang til dette når særlige grunner taler for det, opplyser førstearmanuensis Kirsti Strøm Bull, som har sittet i utvalget.

Innstillingen foreslår også å lovregulere bruksrett til bolig etter samme regler som ved skilsmisse. Videre vil samboere ved leie av bolig kunne fortsette leieforholdet, selv om den ene part trekker seg av fellesskapet.

Ikke nok

En lovregulering også av sameiet — det to personer bygger opp sammen av materielle verdier — har utvalget vurdert, men forkastet.

— Hvem beholder hva-problemet er vanskelig å lovfe- ste. Der to samboere har an- ska 'et seg ting sammen, vil man i henhold til praksis fra domstolene bli ansett som sameiere. Forholdet blir fø- gelig regulert av sameielo- ven, påpeker Strøm Bull.

Imidlertid har flere hø- ringsinstanser satt spørs- målstegn ved dette punktet. — Det er uheldig at utvalget ikke har foreslått å lovfe- ste regler om sameie av felles

verdier. Det er heller ikke fo- reslått å lovfe- ste retten til vederlag for den som har bi- dratt til at den annen part får øket sine verdier, skriver li- kestillingsombudet.

Også Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) etterly- ser lovfestet sameierett til bolig som er anskaffet i fel- lesskap.

— Når utvalget foreslår å overlate til rettspraksis å statuere sameie, stiller vi oss skeptisk til dette. Det er ikke

kurant å få tilkjent sameie i en rettsak. Vi synes heller ikke at rettspraksis er så klar som det utvalget hev- der, skriver JURK.

Efterat høringsuttalelsene er gjennomgått, vil FAD og Justisdepartementet i felles- skap utarbeide et lovforslag. Dette vil tidligst kunne leg- ges frem for Stortinget neste vår. Høyst sannsynlig vil det ta mellom to og tre år, før lo- ven kan tre i kraft, får Aften- posten opplyst i FAD.

VOLDS - OG MISHANDLINGSGRUPPEN

Volds - og mishandlingsgruppen arbeider mest med problematikken rundt mishandling, incest og voldtekt. Arbeidet er både av prinsippiell karakter (så som utarbeidelse av hefter, støtteerklæringer og høringsuttalelser) og det består av konkret saksbehandling.

Vi har hatt som fast avtale med Camilla krisesenter i Oslo at vi kommer dit to ganger i måneden, etter at de har hatt usmøte, for å ta imot saker fra beboerne og eventuelt informere om forskjellige juridiske spørsmål.

Gruppens saksbehandling består hovedsaklig av å utarbeide erstatningssøknader for mishandlede, voldtatte og incestrammede kvinner. Vi har mottatt et stort antall saker vedrørende billighetserstatning og statlig erstatning til volds ofre.

I løpet av våren 1988 reviderte Volds- og mishandlingsgruppen et tidligere utarbeidet hefte om voldtatte kvinners rettsstilling. Dette heftet, sammen med heftet om incestutsattes rettsstilling, har vist seg å ha stor interesse både for enkeltpersoner og ulike instanser utover hele landet som jobber med problemene.

I april 1988 mottok JURK en henvendelse fra Kvinnefronten i Tønsberg der de ba om politisk og økonomisk støtte i forbindelse med at de var stevnet for retten Scan Thai Traveller Club. Ivar Larsen, eieren av Scan Thai, reiste privat søksmål mot 13 kvinner i den tverrrpolitiske 8. mars komiteen i Tønsberg i 1986 etter at de hadde 8. mars paroler og leserinnlegg i lokalavisene om Scan Thais virksomhet. Han saksøkte også Kvinnefronten i Norge og tre kvinnefrontere i forbindelse med en demonstrasjon de arrangerte på Fornebu ved en avreise Scan Thai hadde til Bangkok i 1986. JURK hadde ikke mulighet til å bidra økonomisk for å dekke utgiftene til en rettssak, men Volds- og mishandlingsgruppen engasjerte seg i saken. Vi skrev en støtteerklæring som følger med årsrapporten. Under rettssaken brukte forsvarerne deler av denne støtteerklæringen under prosedyren.

10. mars 1988 holdt to representanter fra JURK et foredrag om incest og vold på et møte til Hedemark Arbeiderpartis Kvinneutvalg i Moelv.

Høsten 1988 begynte Volds- og mishandlingsgruppen planleggingen av et hefte om mishandlede kvinners rettsstilling. Vi fant ut at det var naturlig også å dekke dette rettsområdet i tillegg til de allerede eksisterende heftene om voldtekt og incest.

Medlemmene av gruppen har drevet atskillige undersøkelser i løpet av høstsemesteret. Hos Byretten i Oslo ble vi informert om hvordan man utarbeider en stevning med midlertidig forføyning i forbindelse med skilsmisssaker. Gruppa har til hensikt å hjelpe klienter med å skrive stevninger framover.

For å få større oversikt over incestproblematikken har volds- og mishandlingsgruppen fått adgang til å gå igjennom flere dommer i saker som er gått for Lagmanns- og Høyesterett. Vi har fått tilsendt vedtak fra Fylkesmannen i Oslo i saker om voldsoffererstatning. Dette materialet har dannet et godt grunnlag for det prinsipielle arbeidet i gruppen, og vi kontaktet bl.a. Arbeiderbladet som brakte en større artikkel om incest på bakgrunn av JURKs informasjon.

Høsten 1988 gjorde vi også gode erfaringer med å følge klienter til avhør hos politiet. Klientene ga uttrykk for at de følte at politiet tok dem mer alvorlig når de hadde følge av noen med juridisk bakgrunn.

Vi har også forsøkt å påklage en kvinnemishandlings sak som ble henlagt "etter bevisets stilling". Henleggelsesprosenten i slike saker er altfor høy, og altfor mange aksepterer en avgjørelse om henleggelse, på tross av at etterforskningen ofte er lite grundig. Resultatet av denne påklagen foreligger ennå ikke.

PR-GRUPPEN

PR-gruppen i JURK har som hovedformål å spre informasjon om organisasjonen. Denne gruppens arbeid er viktig for JURKs eksistens, og for at flest mulig kvinner skal kunne benytte seg av våre tilbud.

For å sikre JURKs fortsatte eksistens, må vår informasjon også rette seg mot de bevilgende myndigheter. PR-gruppens virksomhet har derfor periodevis vært sentret om PR-arbeid rettet mot myndighetene. Gruppens engasjement er i stor grad knyttet til bevilgningsspørsmålet. I tillegg til de oppgaver gruppen har i forbindelse med JURKs økonomi, er den opptatt av spørsmål som har tilknytning til hele organisasjonens kvinnepolitiske engasjement. Gruppen har f.eks. informert om boken "Kjenn din rett", som er en "lommeadvokat" for kvinner utgitt av JURK, og om de heftene vi har utarbeidet.

JURK får ofte henvendelser fra privatpersoner og organisasjoner med spørsmål om vårt arbeid. Der er PR-gruppens ansvar å besvare disse spørsmålene.

I 1988 gikk PR-gruppen inn for å informere sosial- og trygdekontorer og krisesentra om JURKs hefter. Responsen var meget stor. PR-gruppen hadde ansvaret for å utføre alle bestillingene denne kampanjen medførte

Høsten 1988 hadde Kvinneretten ved Universitetet i Oslo sju kvinnelige jurister fra forskjellige afrikanske land som studenter. Disse studentene fant vår organisasjon interessant og ønsket å kunne starte noe tilsvarende i sine hjemland. PR-gruppen hadde derfor et møte med disse kvinnene der vi informerte om JURKs arbeid og organisasjonsform, samtidig som vi ble informert om rettshjelpstilbud i deres hjemland.

PR-gruppen har også som oppgave å spre informasjon om organisasjonen på universitetet i Oslo for å skaffe nye medarbeidere i JURK. Siden JURK bytter ut halvparten av sine medarbeidere hvert semester, er det helt nødvendig at gruppen driver så god PR at vi får nok søkere hver gang.

RADIOGRUPPEN

Radiogruppen har faste sendetider på RadiOrakel, fm 107,7, hver lørdag kl. 16.00.

Ved årsskifte 87/88 fikk vi utvidet programtiden fra 20 minutter til 30 minutter. I 1989 har vi stort sett holdt oss til en programtid på 30 minutter.

Radiogruppen forsøker å lage programmer som vekker lytternes oppmerksomhet. Vi henvender oss ikke til en spesiell lyttergruppe, men folk generelt. Et viktig middel for å skaffe lyttere er å ta opp medieaktuelle temaer. Noen eksempler på temaer er: høyesterettsdommen i den såkalte "Henki-saken", permisjonsordningene i fengslene, Kvinnehuset og dets framtid, omtale av filmen "Takk eller pris" som ble vist i NRK, "Kan fengsel forsvares?", prosjektet Nordisk Forum 1988, usiklig oppsigelse i forbindelse med alle oppsigelsene innen bank- og forretningslivet og Lillevolden og Stabels anmeldelse av Skjervengen for å ha oppfordret til oppvigleri ved å anbefale enslige mødre å "å jobbe svart".

Vi har også tatt opp temaer som vi føler er viktige å belyse, og som ikke har vært mye omtalt i media. Eksempler på dette er incestutsattes møte med rettssalen, barns rettigheter når foreldrene ikke bor sammen og om flat struktur.

Ellers har Radio-gruppen tatt opp temaer som vi har merket folk føler behov for å vite mer om. Eksempler på dette er: barnefordeling, samværsrett, underholdsbidrag, ugift samliv, arverett og boligrett.

Dessuten fulgte vi opp tradisjonen med å lage påskekrim. Denne gang om en jente som dro alene til fjells og ble voldtatt. Programmet ble fulgt opp med en samtale om voldtatte kvinners rettigheter.

Vi har også forsøkt å følge opp fjorårets praksis med hensyn til å lage "fargerike program". Vi har hatt med gjester i

studio, oppsøkt intervjuobjektene med RadiOrakels kassettspiller under armen og foretatt en rekke telefonintervjuer.

Ellers har vi beholdt jingelen som innledningen til programmene og fortsatt med å lage åpninger som gjør folk interesserte.

Høsten 1988 fikk nye Jurkere et møte med en av RadiOrakels medarbeidere som ga litt opplæring og omvisning.

Radiogruppen bruker RadiOrakels utstyr, studio og teknikere. Vi har fått gode tips til tema og form av teknikere og medarbeidere hos RadiOrakel.

NØKKELREGISTERGRUPPA

Nøkkelregistergruppa har som oppgave å kontrollere at alle de saker JURK mottar, blir besvart. Dessuten skal gruppen registrere og arkivere de innkomne sakene.

Formålet med Nøkkelregistergruppens arbeid, er å gi JURKs medarbeidere en oversikt over de saker vi mottar samt sørge for arkivering av enkeltsakene.

I og med at sakene blir registrert og arkivert, blir viktige praktiske og juridiske opplysninger bevart. Dette medfører at materialet blir lettere tilgjengelig for JURKs medarbeidere.

Nøkkelregistergruppen utarbeider også en månedsrapport som blir framlagt på Fellesmøtet hver fjerde uke. Rapporten gir en statistisk oversikt over hvor i landet de rådsøkende kommer fra, og hvilke områder vi kommer i befatning med. Dette har betydning bl.a. når vi skal sette igang PR-kampanjer. Dessuten gir den opplysninger om antall innkomne saker pr. måned. Månedsrapporten blir sammenlignet med månedsrapporten for samme måned året før. Dette gjøres for å sjekke eventuel opp- eller nedgang i antall saker. Månedsrapporten er videre viktig og nyttig ved utarbeidelsen av årsrapporten.

Systemet for registreringen:

1) Nøkkeregistergruppen tar utgangspunkt i de saker som er lagt til registrering. Slik registrering foretas hver uke og er grunnlaget for månedsrapport.

2) Nøkkelsakene: Dersom en sak anses for å inneholde viktige opplysninger eller gir god generell informasjon, kan den bli foreslått som "nøkkelsak". Det er Nøkkeregistergruppen som avgjør spørsmålet. Saken inmerkes som nøkkelsak i hovedregisteret, dersom forslaget godtas.

Arkivet: Det er Nøkkeregistergruppens ansvar å holde orden i arkivene.

ØKONOMIGRUPPEN

Økonomigruppen skal bistå de daglige lederne med økonomiarbeidet. Gruppen forholder seg til økonomien i JURK.

Blant arbeidsoppgavene er å utarbeide budsjett og føre regnskap i JURK innad og utad.

Etter hver lønnsavregning (dvs. en gang i måneden), sammenligner økonomigruppen den økonomiske situasjon med budsjettet. Månedsrapporter om den økonomiske situasjon legges fram på Fellesmøtet.

Økonomigruppen har også kontrollfunksjon i forhold til regnskapet og overholdelse av budsjettet.

Det er Økonomigruppen som er ansvarlig for å utarbeide taktikk og strategi i forhandlinger om bevilgninger, og også bestemme hvem som skal delta i disse.

Til slutt skal Økonomigruppen ha oversikt over alle søknader om penger som går ut fra JURKs grupper, det være seg fra hefteprosjekt til seminarer. Vedkommende gruppe, eventuelt en representant, må legge frem søknadene på Økonomigruppens møter.

I 1988 beholdt vi ordningen med hensyn til fordelingen av "Justisbevilgningen". Vi er fire rettshjelpsgrupper: Jussformidlingen i Bergen, Juss Hjelpa i Tromsø, Juss Buss og JURK. Ordningen går ut på at alle rettsnølpstiltakene har satt opp en sum de mener er det absolutte minimum for å kunne opprettholde en forsvarlig drift. De tre etablerte tiltakene: Jussformidlingen, Juss Buss og JURK fikk bevilgning fra Justisdepartementet som lå noe under minstebeløpet i 1987-kroner.

Bevilgningen fra Oslo kommune ble opprettholdt på samme måte som i 1987. Det som viste seg å bli et problem, var å få tilsendt bevilgningen. Høsten 1988 stod vi fremdeles i telefonisk kontakt med Oslo kommune med spørsmål om hvor vårens og høstens bevilgning ble av. I oktober kom så endelig bevilgningen for 1988. Denne forsinkelsen fra Oslo kommunes side forårsaket endel problemer med utbetaling av august- og septemberlønningene.

I løpet av sommeren 1988 fikk vi vite at det var mulig at JURK og Juss Buss ville miste sine bevilgninger fra Oslo kommune i 1989. Høsten 1988 fikk vi vite at JURK likevel benøder sin bevilgning for 1989 etter den vanlige ordningen. Det som er meget beklagelig er at Juss Buss har mistet sin bevilgning fra Oslo kommune.

Høsten 1988 satte vi igang med en ny ordning med hensyn til innsending av lønningslister og regninger til Skattefogden. Vi var misfornøyde med den gamle ordningen der systemet resulterte i at vi fikk månedens lønning to måneder senere. Vi hadde et ønske om å få utbetalt månedens lønning påfølgende måned. Dette ønske klarte vi å gjøre noe med ved å få den nøyaktige datoen for frist til å levere lønningene utbetalt påfølgende måned.

Skulle vi klare å holde denne fristen måtte vi gå bort fra ordningen med å sende lønningslistene pr. post. Den nye ordningen ble dermed å gå personlig til Fylkesmannen i Oslo for å få den nødvendige underskrift, for så å fortsette turen til Skattefogden for endelig avlevering. I desember ble ordningen igjen forandret da den forrige ble for slitsom i lengden. Nå er selve lønningsperioden i JURK forandret. Vi skriver timelister for perioden 15. til 15. i hver måned, og sørger for å få sendt inn listene pr. post innen fristens utløp, dvs. 20. i hver måned. Denne ordningen vil vi fortsette med i 1989.

Vi kan dessuten nevne at vi i 1988 gikk bort fra det gamle systemet med å føre timeantallet inn i egen bok til timelister på ark for den enkelte medarbeider. Dette forenklet arbeidet ved utskrivning av lønningslister hver måned.

Økonomien utviklet seg positivt fra året før. Vi så oss råd til å ha åpent i månedene juni og august. I disse månedene jobbet åtte medarbeidere en måned hver 35 timer i uken. Målet vårt er å ha åpent hele året, for på den måten å opprettholde kontinuitet av hensyn til kvinnene som oppsøker oss.

1X AD. HOC. GRUPPER

BEVISSTGJØRINGSMØTER

JURKs formål er som sagt å bekjempe kvinneundertrykking, og bedre kvinnens rettsstilling. Inni mellom kan det bli så mye intens saksbehandling at vi får liten tid til å dele synspunkter og erfaringer vi skaffer oss med andre medarbeidere. Vi har derfor gått inn for å samles en kveld ca. en gang i måneden for å ta opp forskjellige kvinnepolitiske temaer. Det er enkeltpersoner eller gruppene som etter tur har ansvar for opplegg til det vi har valgt å kalle "bevisstgjøringsmøter".

Noen av de emnene vi har tatt opp på disse møtene i år har vært jussen i kvinneperspektiv (etter opplegg fra Nordisk Forum), porno og prostitusjon, folketrygden i kvinneperspektiv med visning av filmen "Takk eller pris?" laget av Kvinneretten samt en framstilling av kvinnesakens historie.

Dessuten ble filmene "Ane - en film om incest" og "Ingvild - en film om voldtekt" vist med påfølgende diskusjon.

Disse møtene er selvfølgelig ulønnede. Her kan vi få diskutert saker som vi interesserer oss for og som vi gjerne vil ha en diskusjon om. Møtene bidrar dessuten til et enda bedre samvær medarbeiderne imellom.

FELLESSEMINARET I 1988

Hvert år arrangeres det et fellesseminar for de fire rettshjelpsorganisasjonene.

Organisasjonene bytter på å ordne program og skrive rapport, søke økonomisk støtte og skrive regnskap og å ta seg av praktiske gjøremål som reise og overnatting.

Temat for seminaret i 1988 var fremmedrett, da særlig med hensikt å se på forslaget til ny fremmedlov.

Forelesere og innledere var advokat Erik Mjøse ved Regjeringsadvokatembedet, representanter fra Antirasistisk senter, advokat Arild Humlen og Eli Fisknes og Kirsten Blekstad, begge fra Justisdepartementet.

Seminaret startet med Erik Mjøses innlegg om forholdet mellom gjeldende fremmedrett og internasjonale konvensjoner. Det ble blant annet drøftet om norsk rett oppfyller kravene i Flyktningskonvensjonen og Menneskerettighetskonvensjonen.

Antirasistisk senter tok for seg forslaget til ny fremmedlov sett fra interessegruppas synspunkt. Konklusjonene på deres innlegg var blant annet at

- den nye fremmedloven gir dårligere rettssikkerhet enn gjeldende lov
  - loven ikke nødvendigvis er en utestengningslov, men en lov som gir myndighetene kontroll med innvandringen og
  - innvandrerne ikke gis noen absolutte rettigheter.
- Rettighetene defineres uti fra Norges behov for arbeidskraft.

Arild Humlen tok for seg advokatens rolle i asylsaker. Han påpekte at advokaten må komme tidlig inn i saken: for rettssikkerheten til asylsøkere er ankomsten til landet det kritiske punkt.

Representantene fra Justisdepartementet ga en generell innføring i forslaget til ny fremmedlov, samt kriteriene for opphold på humanitært grunnlag og politisk asyl etter lovforslaget.

Siste dag ble avsluttet med debatt om studentrettshjelpens framtid. Innledere var representanter fra hver av organisasjonene og Jon T. Johnsen, faglig veileder for Juss-Buss.

STUDIETUR-GRUPPEN

JURK arrangerer en studietur for medarbeiderne hvert år. Studieturen er selvfinansierende. Vi søker bevilgninger øremerket for studieturen. Utgifter som ikke dekkes av bevilgninger betaler deltakerne på turen som egenandel.

Årets tur gikk til Stockholm. Formålet med turen var å bli kjent med svenske kvinners rettsstilling og deres arbeid for kvinnesaken. De kulturelle og økonomiske likhetene mellom Norge og Sverige er store, og det er grunn til å tro at kvinners stilling er den samme i de to landene. Det viser seg imidlertid at det på enkelte områder er vesentlige forskjeller.

Det første møtet vi hadde i Stockholm var med Jamstallidhetsombudsmann (!) Gun Neuman. Hun ga oss en innføring i den svenske likestillingsloven og svenske kvinners stilling generelt i det svenske samfunnet og den svenske jussen.

Den svenske likestillingsloven kom i 1980. Den er kjønnsnøytral - til forskjell fra den norske, som tar sikte på å bedre kvinners stilling spesielt. Den svenske likestillingsloven gjelder dessuten bare i arbeidslivet. Den norske er mer generell, og gjelder på alle livsområder. For øyeblikket er det i Sverige ikke flertall for å endre loven med sikte på å få den like generell som den norske. Kvinneorganisasjonene i Sverige presser da heller ikke på for en utvidelse av lovens virkeområde. Vårt inntrykk er at den norske likestillingsloven fremmer kvinnens stilling ute i samfunnslivet bedre enn den svenske gjør. Imidlertid er det tydelig at en likestillingslov har liten innvirkning på arbeids- og ansvarsfordeling i hjemmet. Her ser en tydelig at svenskene har kommet adskillig lengre enn oss. Dette kan nok blant annet forklares med at Sverige har svært god barnehagedekning og ett års fødselspermisjon.

Vi besøkte også Stockholms Universitet. Her ble vi tatt imot av en lærer ved universitetet - Thomas Carlen Wendels. Han informerte om den nye svenske loven som regulerer forholdet mellom samboende - "Lag om sambors gemensamma hem". Denne ble møtt med stor interesse hos JURK da vi gjennom vår saksbehandling ser at det er et stort behov for lov- eller avtaleregulering av samlivsforhold, spesielt med tanke på det økonomiske forholdet mellom samboerne.

På universitetet møtte vi dessuten studenter som vi utvekslet tanker rundt studentrettshjelpen med. Det var stor interesse for de norske tiltakene, da det ikke finnes slike i Sverige.

Som representant for den svenske advokatstanden traff vi Else Marie Grønstedt. Hun gjennomgikk voldtatte og mishandlede kvinners rettsstilling i Sverige - spesielt med et blikk på bistandsadvokat- og ersatningsordningene i Sverige.

Bistandsadvokatene er, i motsetning til i Norge, ikke gratis. En annen forskjell er at svenske bistandsadvokater kan stille spørsmål til vitner og tiltalte på samme måte som aktor. Anledningen til å søke statlig voldsoffer-erstatning er mer begrenset i Sverige enn i Norge, likeledes er erstatningssummens størrelse jevnt over lavere.

Videre kan det nevnes at man i Sverige i dag arbeider aktivt og konkret med planer om alternative soningstilbud for straffedømte. Man ønsker å understreke soningstiden som en mulighet for behandling. Vår interesse ble fanget av planene om å opprette et behandlingstilbud i form av et kollektiv for straffedømte, narkomane kvinner. JURK møtte regionspsykolog Joachim Volckerts ved Kriminalvården i Stockholm. Han informerte om bakgrunn og målsetting for prosjektet. Målet for kollektivet er å gi kvinnene økt selvfølelse og selvværd, økt modenhet i forhold til andre mennesker, økt politisk bevissthet og etablering av en realistisk grunnlagt livssituasjon. Nettopp mangelen på disse egenskapene er en vesentlig årsak både til narkomanien og vanskelighetene med å komme ut av den.

Innvandrerkvinnens juridiske stilling i Sverige hadde vi også stort utbytte av å få informasjon om. Vi besøkte i den anledning Innvandrerverket i Norrköping. Vi ble orientert om de svenske reglene for familiegjenforening. På Samordningsbyråen - en avdeling av Innvandrerverket som arbeider med oppfølging av innvandrere - fikk vi vite mye om innvandrerkvinnens situasjon i Sverige. Vi møtte kritiske saksbehandlere som så at situasjonen slett ikke var ideell, og som hadde laget mye bra informasjonsmateriell. Spesielt var de opptatt av "import" av polske og asiatiske kvinner til giftelystne, svenske menn. De mente at disse innvandrerne får det spesielt vanskelig og at kvinnesynet som denne "importen" uttrykker, er svært forkastelig.

Som en del av den norske kvinnebevegelsen ønsket JURK også kontakt med svenske kvinnegrupper og -organisasjoner. I den

forbindelse besøkte vi både Alla Kvinnors Hus og Fredrika Bremer Forbundet.

Fredrika Bremer Forbundet er Sveriges eldste kvinneorganisasjon, og har på mange måter hatt den samme rollen i Sverige som Norsk Kvinnesaksforening har hatt i Norge. JURK fikk anledning til å besøke forbundets hovedkontor i Stockholm. Vi ble tatt imot av leder Eva Oscarson. Hun fortalte om forbundets historie, arbeid og framtidsvyer.

JURK har tilknytning både til krisesenterbevegelsen og Kvinnehuset i Oslo. Vi ønsket derfor å se hvordan lignende tiltak drives i Sverige. Alla Kvinnors Hus kan best beskrives som en kombinasjon av vårt kvinnehus og krisentrene. Stedet ga inntrykk av å være aktivt og levende: her møtes kvinner i alle aldre og med svært ulik bakgrunn. Huset hadde en lønnet heltidsansatt som tok seg av praktiske gjøremål, organisering og innkvartering av kvinnene. Dessuten finnes det en juristgruppe på huset som en kveld i uken gir gratis råd og veiledning til kvinner.

Det er utarbeidet en egen rapport fra studieturen. Den kan fås ved henvendelse til JURKs kontor.

NORDISK FORUM 1988

Fra 30. juli til 7. august 1988 gikk kvinnekongressen Nordisk Forum av stabelen. Nordisk Forum var oppfølgeren til FNs kvinnekongresser fra 1975 til 1985 (Mexico 1975, København 1981, Nairobi 1985).

Initiativet til kongressen ble tatt av Nordisk Råd. Det ble støttet av Nordisk Ministerråd og de nordiske lands myndigheter, men det var kvinneorganisasjonene selv som preget arrangementet. Arbeidet for likestilling har nådd lenger i Norden, men mye gjenstår allikevel. Dette var et viktig tema for kongressen.

Organisasjoner, foreninger og enkeltpersoner fra hele Norden deltok med forelesninger, seminarer, work shops, utstillinger, forestillinger osv.

Konferansen fant sted i Oslo, hovedsaklig på Blindern.

JURKs forberedelser til Nordisk Forum startet allerede våren 1987. Høsten 1987 ble det nedsatt en ad hoc-gruppe som skulle holde seg a jour med forberedelsene som ble gjort til konferansen. Dessuten begynte gruppen planleggingen av JURKs aktiviteter på konferansen.

Under Nordisk Forum ble kvinners stilling og muligheter belyst fra en rekke sider - politisk, kulturelt og sosialt. Kvinners hverdag, drømmer og visjoner om et samfunn med et menneskelig ansikt, der også kvinner kan finne seg til rette, ble vist.

Ad hoc-gruppen "Nordisk Forum" hadde jevnlig møter våren 1988. Det ble bestemt at JURK skulle konsentrere seg om emnene "Voldtatte kvinners rettsstilling" og "Jussen i kvinneperspektiv".

"Voldtatte kvinners rettsstilling" ble presentert i form av en work shop. Det ble tatt utgangspunkt i JURKs hefte med samme navn. Etter en kort innledning fra vår side ble deltakerne utfordret til å stille spørsmål og delta i en diskusjon rundt temaet. Seminarrommet hvor work shopen gikk av stabelen, ble etter hvert ganske fullt. Det skulle tyde på en stor interesse for temaet.

"Jussen i kvinneperspektiv" ble presentert gjennom en forelesning i Wilhelm Bjercknes hus. For å illustrere JURKs arbeid ble det vist en lysbildeserie i tilknytning til forelesningen. Den viste bilder fra Kvinnehuset, kontorene våre, Bredtveit m.m. Forelesningen ble tatt godt imot av en nesten fullsatt sal. Spørsmål ble stilt fra salen etterpå. Spesielt viste svenske og danske kvinner stor interesse for den delen av forelesningen som handlet om JURKs arbeid og formål. Det kom fram at JURK er unikt som studentrettshjelpstiltak for kvinner i Norden.

Vi fikk også invitasjon fra Norges Husmorlag om å sitte i et panel under et seminar med kvinner og det ubetalte arbeid som tema. Vi takket ja til invitasjonen og stilte med en representant fra gruppen. Seminaret tok for seg trygdeloven og hvor dårlig den egentlig er tilpasset kvinners livsløp. Loven er kjønnsnøytral, men en kjønnsnøytral lov fungerer ikke rettferdig når virkeligheten er så forskjellig for kjønnene. Loven er laget av menn og tar først og fremst hensyn til menns virkelighet, derfor kommer kvinnene dårligst ut når trygdereglene anvendes.

X. ANNEN VIRKSOMHET

REPRESENTANT I FELLESAKSJONEN MOT PORNO & PROSTITUSJON

Fellesaksjonen mot porno og prostitusjon er en tverrpolitisk gruppe. Målet er å samle flest mulig organisasjoner i kampen mot de holdninger som porno og prostitusjon bygger på og skaper. Dessuten vil aksjonen avsløre og bekjempe pornoindustrien og hallikvirksomheten.

Aksjonen vil framheve at trykkefriheten er viktig, men denne friheten må ikke lede til misbruk slik pornoindustrien gjør. Menneskeverdet er viktig, og aksjonen ønsker et lovforbud mot kjøp av seksuelle tjenester.

JURK har lenge vært medlem av aksjonen. Våren 1988 ble vår representant også valgt inn i Arbeidsutvalget.

Andre medlemmer av aksjonen er blant andre Norsk Lærerlag, Kristelig Folkepartis kvinner, Kvinnefronten, Norges Husmorforbund og Norges Bondekvinnelag.

BESØK/PRESENTASJON AV JURK

JURK mottar henvendelser fra inn- og utland, fra grupper og enkeltpersoner, som er interessert i hva vi driver med og

hordan vi har organisert oss. I 1988 mottok vi blant andre

KVINNELIGE STIPENDIATER FRA AFRIKA.

Avdeling for Kvinnerett ved Universitetet i Oslo, har i samarbeid med NORAD, satt igang et diplomkurs i kvinnerett for kvinnelige jurister i Norges hovedsamarbeidsland i det sørlige og østlige Afrika. I forbindelse med oppholdet i Norge besøkte de JURK, og fikk en generell presentasjon av vårt arbeid og vår organisasjon.

En av stipendiatene fikk en grundigere innføring i organiseringen av studentrettshjelpen da hun i samarbeid med andre kvinnelige jurister i sitt hjemland planla å starte et kontor for fri rettshjelp for kvinner.

REPRESENTANT I LIKESTILLINGSUTVALGET VED FAKULTETET

Høsten 1988 fikk JURK forespørsel om å stille med en representant i likestillingsutvalget ved fakultetet. Vi takket ja og fra og med våren 1989 stiller JURK med en representant.

KVINNEJURIDISK FORUM (KVIF)

Våren 1988, under studieturen til Stockholm, tok JURK initiativet til at Kvinnejuridisk Forum ble stiftet. Dette var en ide mange jurkere og eks-jurkere hadde snakket lenge om å få istand. Det var et ønske om å kunne fortsette i en organisasjon der man kunne holde fram med kvinnepolitisk arbeid på det prinsipielle området, etter tiden i JURK.

I utgangspunktet valgte vi en gruppe på tre personer som skulle arbeide med å få igang månedlige møter og invitere jurkere og tidlige jurkere. Høstens første møter ble brukt til å diskutere organisasjonens formålsparagraf og statutter. I desember 1988 ble vi enige om formålsparagrafen: KVIF - Kvinnejuridisk Forum har til formål å inspirere til likestillingsarbeid, særlig med sikte på en forbedring av kvinnens stilling i samfunnet. Ellers ble vi bl.a. enige om at kun jenter skal kunne bli medlem og

medlemmene må ha/hatt tilknytning til det juridiske fakultet - her

JUSSHJELP '89

Jusshjelp '89 er et samarbeidsprosjekt mellom Juss-hjelpe i Tromsø, Jussformidlingen i Bergen, Juss-Buss og JURK. Det startet i oktober 1988 på initiativ fra Juss-Buss.

Bakgrunnen for prosjektet, er at det våren 1989 legges fram en Stortingsmelding om fri rettshjelp. Den vil blant annet foreslå endringer i den nåværende ordningen.

Jusshjelp '89 vil være med å skape blest rundt meldingen, da alle studentrettshjelpen daglig ser at det er mangler ved fri rettshjelps-ordningen slik den er i dag.

Oppmerksomhet vil vi skaffe ved å reise langs kysten fra Telemark til Finnmark med rettshjelpstilbud i de kommunene vi stopper i. Målet er blant annet å kartlegge folks behov for rettshjelp i kommuner med liten eller ingen advokat-dekning. Resultatet av prosjektet vil forhåpentligvis bli en rapport som kan styrke forslagene til endringer i fri rettshjelp-ordningen.

Det praktiske forarbeidet startet i november. Det ble kjøpt inn en buss som frakter fire medarbeidere av gangen langs kysten. Reiseruten ble satt opp, og vi startet arbeidet med å kontakte fylker og kommuner for å få kontorlokaler, overnattingsplasser og økonomisk støtte.

Selve prosjektet starter 1.februar 1989, og er tenkt å ende i Finnmark ca. 1.juli.

XI VEDLEGG

Nedenfor følger seks vedlegg. JURK avga i 1988 to høringsuttalelser, en uttalelse til forbrukerombudet og en støtteerklæring til Kvinnefronten. I tillegg ble det i

forbindelse med vedtakelsen av ny fremmedlov sendt et brev til de kvinnelige stortingsrepresentantene. Standardformularet "Forslag til momenter i en samlivsavtale" følger også vedlagt.

Forbrukerombudet
Postboks 8173 Dep.
0034 Oslo 1

Oslo 08.03.88

AD. MELDING OM KOMMENDE MARKEDSRÅDSSAKER MARKEDSFØRINGSLOVENS §1,2.

Vi vil gjerne gi en kommentar til reklamefilmen om "Dandy Light" tyggegummi som for tiden vises på norske kinoer.

Vi er enige i Forbrukerrådets karakteristikkk når det blir sagt at filmen er en "intens fokusering på en bikinikledd kvinnekropp". I filmen fokuseres det ikke på kvinnen som bruker av tyggegummi, men på hennes kropp, spesielt underlivet.

MR (markedsrådets) praksis viser at de legger vekt på det helhetsinntrykket som markedsføringstiltaket gir. Det er da interessant hvorvidt det som fremstilles er en normal og naturlig brukersituasjon, og hvorvidt bruken av kvinnekroppen passer inn i denne. Her mangler enhver sammenheng.

Kvinnen fremstilles i filmen som et seksualobjekt, og dette finner vi svært krenkende. I det hele tatt blir kvinner ofte brukt som blikkfang og fremstilt som seksualobjekt i markedsføring av produkter.

Vi mener at dette viser en skremmende praksis i reklamebransjen som det bør reageres mot.

Med hilsen Juridisk Rådgivning for Kvinner v/

Prinsipiell gruppe

Juridisk rådgivning for kvinner **JURK**

Kvinnefronten i Tønsberg og omegn
v/Sissil Mathisen
Anders Rørholtsvei 4a
3100 Tønsberg

Ivar Larsen innrømmer selv i klar tekst at det han har ønsket med rapporten er å veilede menn i hvordan man kjøper seg sex i Thailand. Videre innrømmer han at rapporten ikke tåler offentlighetens lys. Dette begrunner han med Norges "tvilsomme verdensrekord i lover og regler". Larsen mener tydeligvis at han etter private vurderinger kan heve seg over gjeldende rett, som faktisk er til bl.a for å beskytte grunnleggende menneskerettigheter. Dette gjør han på bekostning av kvinnene i Thailand, noe deres svake stilling ikke gir beskyttelse mot. Saken kommer ikke i bedre lys av at Larsens virksomhet er økonomisk innbringende.

I rapporten tingliggjøres kvinnene og reduseres til salgsprodukter i ulike prisklasser, som skal yte menn seksuell service. Larsen medvirker til å snu den positive utvikling som skjer når det gjelder å oppnå likeverd mellom kjønn og raser.

Vi mener at det vesentligste av Larsens virksomhet strider mot loven. Allerede dette gjør Larsen mindre beskyttet av injurielovgivningen.

De ulovlige sider ved virksomheten er mange. For det første finner vi det ikke tvilsomt at rapporten representerer en overtredelse av straffelovens § 135a. I tråd med paragrafens ordlyd vil vi hevde at rapporten "tilskynder eller på annen måte medvirker til " at kvinnene i Thailand blir utsatt for ringeakt. Lest i sammenheng gir rapporten et uttrykk for en rasistisk holdning. Vi mener at det er helheten i rapporten som man må se på og at utskilling av enkeltuttalelser ikke gir et fullgodt bilde på hva rapporten står for. Vi vil likevel trekke fram uttalelsen om at kvinner i Bangkok ønsker å gi mye omsorg og sex mot betaling. En uttalelse om at kvinner i Bangkok generelt har et slikt ønske er vel nettopp rasistisk.

For det andre strider rapporten, samt virksomheten, mot likestillingsloven (jfr. § 1.) Loven forbyr handlinger som stiller kvinner og menn ulikt fordi de er av forskjellig kjønn (§ 3).

Rapporten sier bl.a at kvinner har en gullgruve i seg selv og mener utvilsomt at kvinner egner seg spesielt til å selge seksuelle tjenester. Larsen snakker om at kvinner er noe som "serveres på linje med drinker og som kommer på regningen". Anbefalingen om å ta piker med til en lege "for å sjekke henne på veien hjem" er mildt sagt sjokkerende. Mer kan man vel neppe forlange for å underbygge vår påstand om brudd på likestillingsloven.

For det tredje finner vi det helt klart at virksomheten faller innunder straffelovens § 206. Ivar Larsen handler i strid med hallik-paragrafen ved at han "fremmer eller utnytter andres ervervsmessige utukt". Og at han i "vinnings hensikt fremmer eller utnytter andres utuktige omgang". Domstolene har avgjort i Rt. 1977 s.749. at det å organisere sex-klubber hvor medlemmene får tilgang til prostituerte, faller innunder § 206. Vi mener at Larsens sex-turer er et enda klarere eksempel på brudd på hallik-paragrafen.

For det fjerde mener vi at Ivar Larsen ved å utgi den skriftlige rapporten, har "tilskyndet andre til ulydighet mot lovene", jfr. Grunnlovens § 100. Virksomheten gir grobunn for annen kriminell virksomhet. Ivar Larsen oppfordrer til dokumentfalsk. Han forklarer hvordan man på illegal måte skaffer jentene pass. Medvirkning til dokumentfalsk rammes av straffelovens § 182. Straffen kan bli strengere dersom dokumentfalsken har vært et middel til å gjennomføre en annen forbrytelse. Medvirkning til dokumentfalsk fører jo til menneskehandel og omgæelse av innvandringsstoppen fra 1975. For det femte har Ivar Larsen, ifølge grunnlovens § 100, fremført "falske og ærekrenkende beskyldninger" i sin rapport. Han sier at "alle kvinner i Bangkok ønsker å gi mye tilbake av omsorg og sex. Viderere hevder han bl.a at krisesentrene står for mannehat.

Selvom Ivar Larsens virksomhet ikke inneholder ulovlige elementer, kan ikke kvinnefronten dømmes for injurier så lenge beskyldningene er sanne.

1. "RASISTISK VIRKSOMHET"

Begrepet rasisme er et vidt begrep. Ivar Larsen som person behøver ikke å være rasistisk, det er nok at hans virksomhet "tilskynder eller medvirker til" rasistiske handlinger, jfr straffelovens § 135a. De menneskene som reiser ned til Bangkok etter å ha lest rapporten, får inntrykk av at kvinnene i Thailand er salgsvarer. Dette er ringeakt/forakt for alle kvinner i Thailand. Rapporten gir i det hele tatt uttrykk for en rasistisk holdning - den hvite manns overlegenhet overfor de thailandske horene. De thailandske kvinner blir (i motsetning til de norske) pga sin rase/nasjonalitet fremstilt som mindreverdige mennesker som bare er til for å tilfredsstille de tilreisendes seksuelle behov. De thailandske kvinnene blir fremstilt som om de har en lavere moralsk innstilling enn norske kvinner.

2. MENNESKEHANDEL

Ivar Larsen forklarer at man kan kjøpe de thailandske kvinnene for et helt liv. En slik menneskehandel er forbudt i henhold til Menneskerettighetskonvensjonene.

3. HALLIKVIRKSOMHET

Det bør kunne forsvares at kvinnefronten kaller Ivar Larsens sex-turer for ren hallikvirksomhet. Ivar Larsen forsvarer hallikvirksomhet. Han forleder andre menn til å tro at kvinnene liker det de holder på med. "Kvinnene ønsker å gi mye tilbake" av sex. Ivar Larsen reklamerer for en forretning som er ulovlig. Han forklarer hvor man får de forskjellige "produkter", prisene og kvaliteten. Han reklamerer med at menn kan få sitt elementære behov dekket i en annen verdensdel via en privat klubb.

Vi vil tilslutt påpeke at kvinnefronten må beskyttes av Grunnlovens § 100 om ytringsfriheten.

Vi vil fullt ut støtte Kvinnefronten i denne saken.

Vennlig hilsen
Volds- og mishandlingsgruppa i JURK

Oslo 26. mai 1988

Mette Syvertsen

Mette Syvertsen

Marinne Hognestad Svennevig

Marinne H. Svennevig

Ingvild Pedersen

Ingvild Pedersen

Beate Gangås

Beate Gangås

Oslo 3.5.88
Jnr. 217/88

Kjære

BREV TIL ALLE KVINNER PÅ STORTINGET

Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) er en politisk uavhengig organisasjon ved Det Juridiske Fakultet. Vi er 22 kvinnelige jusstudenter som gir råd og veiledning til kvinner fra alle samfunnslag og nasjoner.

JURKs hovedformål er å bekjempe kvinneundertrykking, og å bedre kvinners rettsstilling. Det siste året har vi spesielt vært opptatte av innvandrerkvinnens rettsstilling.

Det vanligste grunnlaget for opphold i Norge for kvinner fra utviklingsland er familiegjenforening. Familiegjenforening innebærer at ektefelle og barn til en som allerede bor i Norge kan innvandre til landet. Ektefellen som kommer til Norge (i praksis kvinna) og barn får sin status avledet fra "hovedpersonen".

Det finnes riktignok enkelte kvinnelige asylsøkere, og også noen kvinner som får arbeidstillatelse gjennom unntak fra innvandringsstoppen. Tendensen er likevel at de aller fleste kvinner fra utviklingsland kommer til Norge gjennom familiegjenforeningsreglene.

Likestillingsloven "...tar særlig sikte på å bedre kvinnens stilling." jfr.§1,1.ledd.

Vårt spørsmål blir her hvilke kvinner dette omfatter. Etter lovteksten omfatter det alle kvinner, men i praksis blir resultatet et annet.

Det er en selvsagt ting i dagens Norge at alle kvinner er selvstendige personer, på lik linje med den mannlige del av befolkningen. Innvandrerkvinnene er imidlertid her et unntak:

Som sagt ovenfor er hennes status direkte knyttet til sitt forhold til ektemannen. Det er svært betenkelig at en person vi tillater å bosette seg her i landet er helt avhengig av tilknytning til en annen person. Dette kan lett bli et lite ønskelig maktmiddel som en ektemann kan misbruke. En kvinne vil f.eks. kunne føle seg presset til å bli i et voldsfylt ekteskap intill hun har oppnådd tilstrekkelig botid til å oppnå selvstendig status. Denne botiden er to år. (Tre år etter forslag til ny utlendingslov.)

Dersom det blir skilsmisse/separasjon innen denne tid kan kvinnen utvises. Separasjonstiden skal etter norsk lov være en tid for ektefellene til å finne ut hvorvidt de kan fortsette ekteskapet. Dette blir imidlertid illusorisk for innvandrerkvinnen som må reise ut av landet så snart ektefellene flytter fra hverandre. Her er det en reell forskjellsbehandling av innvandrerkvinner i forhold til norske kvinner.

Kvinner fra utviklingsland har likevel i de fleste tilfeller fått bli i Norge etter separasjonen fordi det ofte er vanskelig for dem å komme tilbake til hjemlandet som enslig. De får opphold på "humanitært grunnlag". Men de må først gjennom prosessen med søknad, anker osv. med den belastning dette medfører. Vi kan jo forstå hvor hardt det kan være, særlig hvis man samtidig netopp har vært utsatt for mishandling.

Etter Likestillingslovens §1,2.ledd skal det offentlige sørge for likestilling på alle samfunnsområder. Vi i JURK finner det lite trolig at dette kan gjennomføres så lenge de grunnleggende likestillingsverdier ikke er til stede, som f.eks selvstendig status.

Hvis innvandrerkvinner hadde selvstendig status ville de lettere kunne stille krav til samfunnet. Det er også først da hun vil føle seg som en del av det.

Vi etterlyser bestemmelser i forslaget til ny Utlendingslov som angår barns rettssikkerhet. Vi mener at barn bør ha en spesiell beskyttelse når det gjelder oppholdstillatelse.

For det første barn som allerede har vært her en tid: Barn gror raskt fast i et miljø og tilpasser seg omgivelsene raskere enn voksne. Et år er lang tid i et barns liv, og dette bør tas hensyn til.

Barn som kommer hit til landet alene før fylte 18 år og søker asyl, bør få raskere saksbehandling og ekstra beskyttelse av myndighetene.

Vi i JURK er skuffet over at den nye Utlendingsloven ikke ivaretar innvandrerkvinner og barns rettssikkerhet på en bedre måte.

Dagens kvinner kan ikke godta at kvinner og barn blir stilt utenfor lovgivningen.

Vi appellerer til dere som kvinner: ta hensyn til dette under behandlingen av loven!
Husk: det behøver ikke nødvendigvis å være diskriminerende det som står på papiret - så lenge praksis blir det.

(Likestillingslovens §3)

Med vennlig hilsen
Innvandrerkvinnegruppa i Juridisk Rådgivning for Kvinner v/
Kirsin Nissen-Lie
Inger Margrete Juvshol
Ragnhild Kverneland og

Gry Nergård
Gry Nergård

FORSLAG TIL MOMENTER I EN SAMLIVSAVTALE

Nedenfor er det forsøkt å si noe om hvilke punkter som bør være med i en samlivsavtale. Dette er bare et forslag, og det er derfor ikke sikkert at alle disse punktene passer for dere. Dere bør gå igjennom dem og diskutere hvilke endringer som eventuelt må gjøres. Er dere i tvil om noe, må dere gjerne ta kontakt med JURK eller advokat. Forøvrig anbefaler vi alle som vil inngå samlivsavtale å ta kontakt med advokat eller JURK for gjennomsyn av avtalen før den underskrives av partene.

Forslag til hva som kan/bør være med i en samlivsavtale:

1. Først bør dere ta med hvem som lever sammen og hva avtalen skal dekke, for eksempel det økonomiske forholdet mellom dere.
2. Hvor lenge avtalen skal gjelde.
Avtalen kan for eksempel gjelde til den sies opp skriftlig.
3. At gjenstandene hver av dere eide da samlivet ble påbegynt skal være den enkeltes eneie.
4. At det i sameiet mellom dere inngår gjenstander som er ervervet under samlivet. Likevel skal gjenstander ervervet ved gave, arv eller forøvrig er brakt inn av den ene part være vedkommendes eneie.
5. At bolig kjøpt i fellesskap skal inngå i sameiet.
6. At dere i sameiet eier en halvpart hver eller en annen brøkdel.
7. Gjeld på gjenstander som tilhører en av dere, er vedkommendes særgjeld.
8. Bolig/gjenstander i sameiet disponeres i fellesskap, og kan bare selges, pantsettes, gis eller lånes bort når begge parter er enige om det.
Denne rådighetsinnskrenkingen bør for boligens vedkommende tinglyses dersom boligen bare står i den enes navn. Hvis dette ikke gjøres, blir rådighetsinnskrenkingen ikke gyldig overfor utenforstående, for eksempel samboernes kreditorer.
9. Så lenge samlivet mellom dere består, skal dere forholdsmessig dele løpende utgifter etter lønn eller etter evne.
10. Dere bør også ta med bestemmelser om hvordan sameiet skal deles mellom dere dersom avtalen blir sagt opp:

A. LØSØRE

Dere bør avtale hvilken verdi som skal legges til grunn.

Eksempler på hva som kan tas med er:

1. At hver av dere etter avtalt verdi skal få utlagt det vedkommende i det vesentlige har brakt inn i sameiet.
Dersom dere ikke blir enige om takst, kan denne fastsettes av en offentlig

Denne tid kan kvinnen
være en tid
Fortsatte ekte-
innvandrerkvinnen
flytter fra
deling av inn-

ste tilfeller
ofte er vanskelig
ig. De får opp-
gjennom prosessen
medfører. Vi
is man samtidig

entlige sørge
JURK finner
ge de grunnleggende
selvstendig

vill de lettere
da hun vil

andingslov
for ha en
atelse.

tid: Barn
alsene raskere
ette bør tas

og søker
ttelse av

ikke ivare-
bedre måte.

stilt

tte under

rende

ans §3)

er v/

oppnevnt takstmann.

2. Hver av dere får rett til annenhver gang å utpeke en gjenstand i sameiet som vedkommende ønsker å få utlagt på sin andel. Hvem som først skal velge, blir å avgjøre ved loddtrekning. Utvelgelsen skjer etter avtalt verdi.

Gjenstander som ingen ønsker utlagt på sin andel, kan selges til høyestbydende på det åpne marked.

3. Dersom en av dere samlet får utlagt gjenstander fra sameiet som i verdi overstiger den del som tilkommer vedkommende, skal differansen betales kontant til den annen part så snart delingen er gjennomført.

B. BOLIG .

Felles bolig skal selges til høyestbydende på det åpne marked, og nettogevinsten fordeles etter sameiebrøken - det vil si etter hvor stor del hver av dere eier i boligen (se side 1, pkt. 6).

Hver av dere har rett til å tre inn i det høyeste budet. Den annen part må da varsles om dette innen rimlig tid. Vil begge tre inn i budet, avgjøres saken ved loddtrekning.

Dere kan også avtale at en av dere skal ha forkjøpsrett. Dette hvis en av dere er mest knyttet til leiligheten eller anskaffet denne. Ellers er det rimelig å avtale at den som skal ha daglig omsorg for eventuelle barn får forkjøpsrett til boligen.

C. GJELD

Dere må bli enige om hvem som skal dekke eller overta eventuell fellesgjeld.

Dere bør til slutt i avtalen ha med at inntil delingen er gjennomført, har ingen av dere, uten den annens samtykke, rett til å disponere rettslig eller faktisk over sameiegjenstanden/boligen uten ved ordinær bruk. Dette med mindre slik disponering er nødvendig for ikke å utsette sameiet for tap. Slik disponering over gjenstanden/boligen kan være å forbruke, låne bort, selge eller pantsette.

- * En samlivsavtale bør opprettes i tre eksemplarer. Hver av partene får ett eksemplar, og det tredje oppbevares hos advokat eller annen utenforstående person. Alle eksemplarer av samlivsavtalen må være undertegnet av dere begge.

- * Samboere har ikke arverett etter hverandre. Dette kan føre til at den ene blir stilt urimlig hvis den andre dør. For å unngå dette kan dere opprette et testamenn eller undertegne en livsforsikring til fordel for hverandre.

- * Tinglysning. Tinglysning innebærer at en avtale får rettsvern overfor utenforstående (for eksempel kreditorer). Selve samlivsavtalen kan ikke tinglyses, men vil som enhver annen avtale være bindende for partene. Eiendomsforhold som inngår i samlivsavtalen, som for eksempel fast eiendom og bil, kan tinglyses i sine respektive registre, henholdsvis grunnboken (kontakt byfogden i byen og sorenskriveren på landet) og Løsøreregisteret i Brønnøysund. Dere bør begge stå oppført som eiere i grunnboken. Det bør også gå fram av denne hvor stor del hver av dere eier - dette av hensyn til kreditorene. De kan bare kreve dekning i den delen som tilhører den som har gjelden, ikke i hele boligen.

Juridisk rådgivning for kvinner **JURK**

HØRINGSUTALELSE VEDRØRENDE NY EKTESKAPSLOV

INNLEDNING

En sammenslåing av Ekteskapsloven 1918, Ektefelleloven 1927 og Skifteloven 1930 skaper en bedre oversikt over reglene. En felles lov gjør det lettere for folk flest å orientere seg om sine rettigheter og plikter.

1. UNDERHOLDSPLIKTEN

Lovfestet underholdsplikt

JURK støtter opprettholdelse av en lovfestet underholdsplikt. Økonomisk uavhengighet og selvstendighet mellom ektefeller er viktige prinsipper. Dette forutsetter imidlertid at begge ektefeller er i heltidsarbeid og tjener tilstrekkelig til iallefall å forsørge familien alene over kortere tid, når den annen ektefelle svikter. Vår erfaring viser at det er kvinnene som fortsatt har sitt arbeid i hjemmet, eventuelt jobber deltid og har lav inntekt. Dette fører til at hun kommer i et avhengighetsforhold til sin mann. Særlig blant middelaldrende ektepar er det vanlig at kvinnen er hjemmearbeidende. Unge mennesker velger også i dag denne arbeidsfordelingen. En av årsakene til dette, er at kvinner fortsatt tar hovedansvaret for barna.

Dersom kvinnen likevel velger å jobbe, vil hun ofte jobbe deltid. Selv ved heltidsarbeid vil kvinnens inntekt ligge lavere enn mannens. Menn tjener jo generelt mer enn kvinner i dag.

Så lenge de faktiske forhold er som vi har beskrevet, må den gjensidige underholdsplikten opprettholdes i lov.

En økonomisk selvstendighet for kvinner mener vi er avhengig av samfunnsendringer, som f.eks. omsorgslønn til husmødre, bedre betalte kvinneyrker og flere barnehageplasser.

Vi har videre erfaring med at en del hovedforsørgere, som oftest mannen, forsømmer sin underholdsplikt. I mange tilfeller vil det hjelpe at kvinnen kan "slå i bordet" med en lovhjemlet underholdsplikt. Hovedforsørger vil lettere oppfylle denne plikten når kvinnen støttes av samfunnet forøvrig.

I mer graverende tilfelle hvor mannen f.eks. forsvinner, eller drikker opp pengene, vil kvinnen få problemer med å betale de faste felles-utgiftene. Dersom det blir skilsmisse vil tiden fram til skifte bli en økonomisk vanskelig tid for kvinnen og barna. I denne tiden vil hun kanskje måtte oppsøke sosialkontoret for å få økonomisk støtte. Det er nemlig først ved skifte at hun kan kreve vederlag for hans forsømmelser. For mange kvinner vil det føles ydmykende å måtte "tigge" penger fra det offentlige. Når det er midler i boet, kan det vel også stilles spørsmål til om det er riktig at samfunnet skal overta forsørgerrollen.

Innkrevning av underholdet

Slik underholdsplikten fungerer i dag, har kvinnen liten praktisk mulighet til å få ut de midler hun har krav på. En domstolsbehandling tar lang tid og kan bli kostbar. Vi i JURK mener at kvinnen i disse tilfellene bør få lettere adgang til felleseiets midler. En ønskelig fremgangsmåte vil være å la bidragsfogden foreta innkrevningen. Vi ser en rekke fordeler ved denne ordningen. For det første har bidragsapparatet den nødvendige erfaring. For det andre er apparatet lagt opp til rask behandling. For det tredje kan de rettslige grunnlag som bidragsfogden har i dag til inndrivelse av barnebidrag, lett utvides til å gjelde disse tilfellene.

Vi innser at dette kanskje vil føre til økt arbeidsbyrde for bidragsapparatet. Men hensynet til kvinnen og barna må her veie tyngre.

Konklusjon:

§6-4 i utkastet bør lovfestes, men det bør føyes til en sanksjonsregel, som beskrevet ovenfor, når underholdsplikten misligholdes.

2. EKTEFELLEBRIDRAG

Ekteskapslovens §56.4ledd

Etter Ekteskapslovens §56 kan underholdsbidrag falle bort på grunn av "forgåelser og dårlige forhold" i samlivet.

JURK mener at skyld i samlivsbruddet ikke bør være et moment i domstolsvurderingen. Det er vanskelig å vite hvem som har hatt skyld i bruddet. Skyldspørsmålet er heller ikke tillagt vekt i andre familierettslige tvister, f.eks. barnefordelingssaker.

Etter gjeldende lov kan bidragsplikten bortfalle dersom det finnes "urimlig". Vi er enige i at begrepet urimlig bortfaller, fordi en rimlighetsvurdering vil komme inn under "kan"-bestemmelsen i §16-1. Det ser ikke ut til at det vil bli noen reell forandring på dette punkt.

Bidragets varighet

Vi synes at bidraget ikke automatisk skal bortfalle etter tre år. Det bør fortsatt være en skjønnsvurdering i hvert enkelt tilfelle. En tre års regel blir for snever. Regelen bør være mer elastisk, slik at den lettere tilpasses de konkrete tilfellene. Utvalget mener at dersom tre års regelen er urimlig, vil tilfellene fanges opp av unntaksbestemmelsene i paragrafen ("om særlige grunner"). Vi tror imidlertid ikke at unntaksbestemmelsen vil bli særlig brukt. Tendensen har vært at ektefellebidrag er vanskelig å få overhodet. Forslaget til den nye regelen, vil gjøre det enda vanskeligere å få bidrag over lengre tid enn tre år.

Indeksregulering av bidraget

Utvalget ønsker ikke å indeksregulere bidraget. Dette er vi uenige i.

Bidraget bør indeksreguleres, slik at bidragsmottager får kompensasjon for prisstigning. Dette bidrar til at hele formålet med bidraget oppfylles bedre. Bidraget skal dekke mottagers utgifter til livsopphold. Når prisstigningen reduserer bidraget med f.eks. 10% hvert år, vil dette bli et uforskyldt tap for bidragsmottager. Dette gjelder like fullt ved kortvarige bidrag.

Ekteskapslovens §56.3ledd

Vi er enige i at "tilvante økonomiske kår" sløyfes i den nye loven. Begge parter må regne med å redusere sin levestandard etter samlivsbruddet.

Konklusjon:

Skyldregelen bør falle bort. Begrepet "urimlig" bortfaller og fanges opp av §16-1 "kan"-begrep. Man bør ikke tidsbegrense ektefellebidraget. Bidraget bør indeksreguleres.

3. RÅDIGHETSBEGRENSNINGER

Bosondring

En regel om at en ektefelle kan kreve skifte mens ekteskapet består bør opprettholdes.

Det finnes ektefeller som f.eks. på grunn av livssyn ikke vil skille seg. Et annet eksempel hvor det er behov for bosondring, er der en av ektefellene uten den annens viten hadde barn med en annen.

I ekteskap der kun den ene ønsker å skille seg, vil det kunne gå lang tid før skifte kan kreves. Disse ektefellene trenger da en mulighet til å gjennomføre et skifte på et tidligere tidspunkt. Vi i JURK synes ikke at bosondringmuligheten skal begrenses til vanskjøtsel som fører til tap av hjem og ervervsgrunnlag. Dette bør være en generell regel ved vanskjøtsel.

Ektefellelovens §13

Vi er ikke enige i forslaget om å sløyfe §13 i ektefelleloven. En ektefelle skal ikke kunne forringe felleseie til skade for den annen part. Dette er et godt prinsipp som bør stå i loven. Vi har erfaring med at programerklæringer kan være nok til å forhindre misbruk.

Hvilke eiendeler rådighetsbegrensningene bør gjelde for

Felles bolig

Vi er enige i at man opprettholder regelen om krav til skriftlig samtykke ved salg, pantsettelse el. av felles bolig.

Ervervsvirksomhet

Vi er uenige i at kravet om samtykke sløyfes ved disposisjoner angående ervervsvirksomhet. Dette vil kunne slå urimelig ut i enkelte tilfeller. Ektefellene kan drive en virksomhet sammen f.eks en liten varehandel, som er på den enes rådighetsdel. Her vil den andre ektefelle kunne bli betraktet som ansatt, og vil ikke ha noen medbestemmelsesrett med hensyn til f.eks salg. Dette virker svært urimelig hvis begge ektefeller gjør like mye arbeid og har like stort ansvar i varehandelen. I disse tilfellene synes vi den felles tilknytningen og det felles ansvaret begrunner rådighetsbegrensninger på samme måte som ved felles bolig. Dersom ektefellene ikke ønsker rådighetsbegrensninger, kan de selv avtale dette.

Redskap

En logisk følge av at vi ønsker samtykkeregelen opprettholdt m.h.t. ervervsvirksomhet, er at salg, pantsettelse o.l av redskap også krever samtykke av den annen ektefelle.

Eiendeler som tilhører barna

Eiendeler som tilhører barna , må begrenses av rådighetsregelen.

Vanlig innbo

Vi er enige i at rådigheten over " vanlig innbo " i felles hjem også begrenses.

Fritidseiendommer

Vi mener at fritidseiendommer bør omfattes av rådighetsbegrensningene. Det er svært vanlig at hele familien bruker hytta. Ektefellene har normalt like sterk tilknytning til den. Det er da naturlig at den disponeres i fellesskap. Det bør være enighet om disposisjoner over fast eiendom av denne art. Vi synes dette virker rimelig og rettferdig for begge ektefellene.

4. Skjevdelingsregelen

JURK er enige i at hver av ektefellene i fremtiden bør ha en mulighet til å holde visse eiendeler utenfor delingen. Skjevdeling bør være et korrektiv til likedelingsregelen. Men vi vil opprettholde ordningen om at skjevdeling bør være en unntaksregel basert på en skjønnsmessig vurdering (jfr gjeldende rett.) Skjevdeling skal være unntaket som skal fange opp de tilfeller hvor likedeling vil føre til et urimelig eller støtende resultat. Utvalgets forslag fører til at en ektefelle vil ha en automatisk rett til skjevdeling etter loven. Dette medfører at den annen ektefelle må gå til domstolen for å få retten avskåret. Vi mener at den som ønsker skjevdeling skal belastes med å gå aktivt til verks for å få denne retten. Det er denne parten som er økonomisk sterk og som vil ha mest å vinne på en skjevdeling.

Hvilke midler som bør kunne skjevdeles

Det bør fortsatt være mulighet til å skjevdele midler ervervet ved arv eller gave, samt midler som er ervervet før ekteskapet. Dette er verdier som ektefellene ikke har skapt sammen. Det er derfor ikke urimelig at den ene kan ha mulighet til å holde disse midlene utenfor delingen.

Midler ervervet under ekteskapet

Vi er ikke enige i at midler ervervet under ekteskapet skal kunne skjevdeles. Utvalget foreslår at dette skal kunne gjøres dersom sterke grunner taler for det, d.v.s etter en skjønnsmessig vurdering. En ektefelle kan ha investert sin penger i en virksomhet, mens den annen ektefelle har brukt penger til mat, husleie eller andre faste utgifter. Ektefelle kan videre med sin innsats i hjemmet ha muliggjort opparbeidelsen av virksomheten. Her mener utvalget at en formue bundet til slik virksomhet ikke skal likedeles. Dette fordi det da vil kunne være vanskelig å utløse den annen og fortsette virksomheten. Et slikt eksempel vil føre til en økonomisk forfordeling som er sterkt urimelig overfor den annen ektefelle.

I tilfeller hvor det bare er den ene ektefelle som gjør en innsats og muliggjør innkjøp, burde det være opp til ektefellene selv å avtale særreie.

Konklusjon: Vi mener derfor at ingen opptjente midler ervervet under ekteskapet gir grunnlag for skjevdeling.

Delvis skjevdeling

Vi er enige i at adgangen til delvis skjevdeling er en rimelig og elastisk regel. Den kan bedre tilpasses det enkelte tilfelle.

Gjenlevende ektefelles stilling

Vi er videre enige i at gjenlevende ektefelles eventuelle skjevdelingskrav også må gjelde overfor arvinger. Arvingene bør her ikke ha større rettigheter enn ektefellene.

5. Sameie

JURK er enige i at domstolpraksisen vedrørende arbeid i hjemmet lovfestes. Det gir større rettssikkerhet at både lovgiverne og domstolene gir uttrykk for samme standpunkt.

Avgrensningen av sameiet

Fullstendig sameie mener vi fortsatt bør forutsette en sameieavtale. Det bør ikke automatisk følge av ekteskapslovgivningen. Imidlertid er vi noe uenige med utvalget når det gjelder avgrensningen av sameiet. Utvalget begrenser ektefellens innsats i hjemmet til å gjelde felles bolig og vanlig innbo, og kaller dette en "naturlig grense". Vi synes at regelen også bør kunne omfatte fritidsbolig og andre eiendeler som f.eks. båt. Dette begrunner vi med at begge ektefellene har valgt en form for arbeidsfordeling der (som regel) kvinnen arbeider i hjemmet og mannen har inntektsgivende arbeid utenfor hjemmet. Arbeidsfordelingen tilsier at hennes arbeidsinnsats også muliggjør innkjøp av f.eks. en hytte.

Dette bør iallefall gjelde når det dreier seg om eiendeler som begge har en tilknytning til, - at det dreier seg om en felles brukssfare. Spørsmålet om sameierett til fritidsbolig har vært oppe for domstolen. Domstolen har ikke utelukket muligheten av å få sameie på dette grunnlag. Vi synes at rettstilstanden er noe uklar på dette punkt, og at det derfor bør lovfestes at innsatsen i hjemmet skal være av betydning også ved anskaffelsen av f.eks. fritidsbolig og båt.

6. Forholdsmessig fradrag for særæie

Det er lite rimelig at en ektefelle med betydelige særæiemidler skjevdelingsmidler fullt ut skal kunne trekke fra på de midler som skal likedeles. Vi er enige i den foreslåtte regel som sier at man kun kan kreve fradrag for en forholdsmessig del av sin gjeld i den del av formuen som skal likedeles. Dette er særlig viktig dersom skjevdelingsregelen utvides. Den annens krav vil jo da i mange tilfeller bli sterkt redusert.

7. Skjæringstidspunktet

Det er foreslått et felles skjæringstidspunkt for erverv, forbruk og gjeld som omfattes av skifteoppgjøret. Dette tidspunkt skal være da det blir begjært separasjon eller skilsmisse, eller da samlivet ble brutt, dersom dette skjedde først. Tidligere brukte man tre forskjellige tidspunkt for hvilke disposisjoner som skulle omfattes av skifte. Med et felles skjæringstidspunkt vil regelen bli retts teknisk klarere. Det vil bli lettere å forutberegne sin rettsstilling.

8. Særeieavtaler kan lempes

En regel om at urimelige særeieavtaler kan lempes, er meget bra å ha i nødstilfelle. En ektefelle bør kunne få hjelp til å avskjære særeieavtalen når den fører til økonomiske skjevheter. Dette er en sikkerhetsventil for å avhjelpe urimelige virkninger av en ektepakt. Det er videre viktig at den svake part i ekteskapet skal være like beskyttet som svake parter ellers i avtaleforhold (jfr. avtalelovens § 36.)

9. Ektefellepensjon fra andre pensjonsordninger enn folketrygden

Vi er enige i at retten til ektefellepensjon kan begrenses til ekteskap som har vart i mer enn 10 år og at den fraskilte må være eldre enn 45 år. Vi mener imidlertid at en slik begrensning ikke bør gjelde der fraskilte har hatt barn med avdøde eller har hatt varig omsorg for avdødes barn. Vi ønsker her å opprettholde gjeldende rett fordi dette er en naturlig unntaksregel. Videre er det her sosiale hensyn som gjør seg gjeldende. Behovet for ektefellepensjon også etter separasjon/skilsmisse, er begrunnet med at omsorgen for barna har begrenset den ene ektefelles muligheter til å ta seg inntektsgivende arbeid.

Vennlig hilsen
JURK v/
Prinsipiell gruppe

Marianne Svennevig

Hege Westheim
Hege Westheim

Ingvild Pedersen
Ingvild Pedersen

Inger Margrethe Juvshol
Inger Margrethe Juvshol

HØRINGSUTTALELSE.

INNLEDNING.

JURK har vurdert utkastet til "lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskapet opphører".

Vi stiller oss i utgangspunktet positive til en regulering av dette området.

Utkastet søker å regulere flere ulike samlivsformer, og blir preget av dette ved at viktige problemområder utelates fra forslaget. (Se nedenfor om sameie og vederlag.)

JURK ønsker en særregulering av samliv uten vigsel, og er derfor svært skuffet over forslaget. JURK frykter at lovforslaget "skal lamme" det videre arbeidet med lovregulering av ugift samliv.

Vi vil likevel ta stilling til forslaget, og følger utkastets disposisjon.

BOLIG/INNBO.

JURK ser nødvendigheten av å regulere eiendoms- og bruksrett til felles bolig når husstandsfellesskapet opphører.

Ved dødsfall:

Det er viktig å styrke den gjennlevendes muligheter til å beholde den felles bolig. Vi ser derfor ingen grunn til at sameie skal være et tilleggsvilkår ved gjennlevendes overtakelse av en boligeiendom.

En gjennlevendes behov for fortsatt å bo i felles hjem vil være det samme, uavhengig av boligtype. Vilkåret om "særlige grunner" vil hindre at regelen fører til urimelige resultater overfor avdødes arvinger.

Innbo:

Heller ikke ved spørsmålet om gjennlevendes rett til å overta vanlig innbo ser vi grunn til å ha et tilleggsvilkår om sameie.

Vilkåret om "særlige grunner" vil også her hindre urimelighet.

Ved vurderingen av om særlige grunner foreligger bør det foretas en avveining mellom arvingene og gjennlevendes interesser.

Vårt forslag ser slik ut :

§2

Persom et husstandsmedlem dør, kan gjenlevende, når særlige grunner taler for det , i forhold til den avdødes arvinger få følgende rettigheter til husstandsmedlemmenes felles hjem :

1. rett til å løse inn andel , aksje eller obligasjon som tilhørte den avdøde, og som retten til felles bolig er knyttet til, eller
2. rett til å tre inn i boets andel av boligeiendom som tilhørte den avdøde, og som var gjenlevendes og avdødes felles bolig, og
3. rett til å tre inn i boets andel av vanlig innbo.

Var det flere enn to som bodde sammen , kan rett etter første ledd gis til en eller flere sammen. Om oppgjør, arvingenes rett til å få utlagt rettighetene til dekning av gjeld og om skiftetakst gjelder skifteloven §§ 65, 66 og 125 tilsvarende.

Om gjenlevendes rett til å tre inn i leieforhold til felles bolig gjelder bestemmelsene i husleieloven.

Blir boet skiftet offentlig , avgjør skifteretten om gjenlevende skal få rettigheter etter første eller annet ledd.

§ 3 - bolig / innbo ved samlivsbrudd.

JURK ser seg fornøyd med bruksretten som et alternativ til innløsningsretten. Det er viktig å prioritere den parten i forholdet som har et sterkt behov for å beholde boligen f.eks på grunn av omsorgsarbeid i hjemmet.

Det er her naturlig at det kreves sterke grunner når husstandsfellesskap oppløses på annen måte enn ved død.

Innbo § 3 nr.4:

Vi støtter mindretallets forslag om at innbo som er i sameie kan overtas av den ene part når sterke grunner taler for det. Som mindretallet peker på, kan det oppstå situasjoner hvor det er ønskelig å gi den ene part rett til innbo og på bekostning av den annen.

§ 4

At avtalen skal vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle, men ikke automatisk legges til grunn, ser vi på som svært positivt.

JURK har erfart at avtaler kan føre til urimelige resultater, fordi styrkeforholdet mellom partene ofte er skjevt, og at dette som oftest går utover kvinnen. Vi synes derfor det er fint at skjevheten som følger av en slik avtale kan rettes opp ved at avtalen bare er et moment i en helhetsvurdering (d.v.s at den skal "tas i betraktning".)

JURK har notert seg at utvalget har vurdert muligheten for å lovfeste en sameieregel for husstandsfellesskap.

Utfra forslagetets vide definisjon av husstandsfellesskap, forstår vi at en slik sameieregel ikke lett lar seg gjennomføre.

JURK etterlyser likevel en lovfestet sameierett til felles bolig som bør gjelde for ugift/homofilt samliv. En slik rettighet bør gjelde felles bolig som de samboende har anskaffet fra og med det tidspunkt de flyttet sammen.

Med en slik lovfestet sameieregel ønsker vi å tilgodese den hjemmeværende med omsorgsarbeid i hjemmet. Likedan ønsker vi å styrke den part i forholdet som bruker sin arbeidsinntekt til forgjengelige utgifter (mat, klær, husholdningsutgifter o.l.)

Dagens sameielov vil ikke dekke disse tilfellene, og som utvalget selv er inne på, passer loven generelt dårlig på det økonomiske forholdet mellom partene i ugift/homofilt samliv.

Utvalget foreslår videre å overlate til rettspraksis å statuere sameie. Vi stiller oss skeptisk til dette.

For det første er det ikke kurant å få tilkjent sameie i en rettsak. Vi synes heller ikke at rettspraksis er så klar som utvalget hevder. Dessuten er det en stor psykisk og økonomisk belastning å gå til rettsak. Videre er uvitenheten på dette området meget stor. Ved å lovfeste et viktig prinsipp om sameie vil kunnskapen øke, og muligheten for å løse (de økonomiske) sameiekonfliktene uten å måtte gå til domstolen blir større.

VEDERLAGSKRAV

JURKs erfaring er at det ved inngåelsen av samlivet ofte er kvinnen som flytter fra sin til mannens bolig. Dette medfører ofte at hun står svakt m.h.t økonomiske krav knyttet til boligen ved et eventuelt samlivsbrudd.

Ikke bare i tilfeller hvor kvinnen har økt boligens verdi direkte ved sin arbeidsinntekt men også ved sitt arbeid i hjemmet bør det lovfestes en skjønnsmessig regel om vederlagskrav. En slik lovfesting er nødvendig både fordi det får en forsterkende virkning på rettspraksis samt at det øker kunnskapen om muligheten for å få tilkjent vederlag.

Vennlig hilsen JURK
ved Prinsippiell gruppe

⁶
Inger Margrethe Juvshol
Inger Margrethe Juvshol

Oda Reinfjord
Oda Reinfjord

Hanne Marthea Solum

Marianne H. Svennevig
Marianne H. Svennevig